

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra žurnalistiky

**Lexikálně příznakové prostředky ve zpravodajství
Lidových novin**

(Lexically Marked Units in the Lidové noviny News)

Bakalářská diplomová práce

Libor Mališ

Vedoucí práce: Mgr. Viktor Jílek, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a informačních zdrojů. Práce obsahuje 80 025 znaků.

V Olomouci dne

.....

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu Mgr. Viktoru Jílkovi, Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky, ochotu i čas, který mi věnoval. Dále bych chtěl poděkovat svým blízkým za podporu během studia.

Abstrakt

Tato bakalářská práce zkoumá příznakové lexikální prostředky ve zpravodajství Lidových novin. Jejím cílem je identifikovat příznakové jednotky, zjistit četnost jejich výskytu a určit, jak porušují informační kvalitu. Práce je rozdělena na dvě části - teoretickou a praktickou. V teoretické části je pomocí kompilace z odborných publikací sestaven teoretický rámec, na jehož základě je v praktické části provedena lexikální analýza zvoleného vzorku zpravodajských textů.

Klíčová slova

příznakové prostředky, lexikologie, lexikální jednotky, zpravodajství, Lidové noviny

Abstract

This bachelor's thesis explores marked lexical units in the Lidové noviny news. Its aim lies in the identification of marked units and subsequent determination of their frequency while focusing on the violation of information quality. The thesis consists of two parts - theoretical and practical. The theoretical section is composed of the theoretical framework based on the compilation of scholarly literature. The framework afterward serves as a foundation for the lexical analysis of the selected sample of news.

Key words

marked units, lexicology, lexical units, the news, Lidové noviny

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Publicistický styl.....	9
2.1. Dílčí oblast zpravodajská.....	10
3. Faktory ovlivňující podobu žurnalistických sdělení.....	11
3.1. Objektivní komunikační faktory.....	11
3.1.1. Tlak času a prostoru.....	11
3.1.2. Tlak profese.....	12
3.2. Subjektivní (individuální) faktory.....	12
3.3. Modelovost, automatizace.....	12
3.4. Aktualizace.....	13
3.5. Psané komunikáty.....	13
3.6. Informační kvalita - objektivita.....	14
4. Lexikální jednotky dle příznaků.....	15
4.1. Vrstvy slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka.....	17
4.1.1. Rozdíly územní.....	17
4.1.1.1. Slova obecné češtiny.....	17
4.1.1.2. Slova oblastní (regionalismy).....	18
4.1.1.3. Slova nářeční (dialektismy).....	18
4.1.2. Rozdíly sociální.....	19
4.1.2.1. Slang.....	19
4.1.2.2. Argot.....	21
4.2. Vrstvy slov podle slohových příznaků.....	22
4.2.1. Slova hovorová.....	22
4.2.2. Slova knižní.....	23
4.2.3. Slova odborná (termíny).....	24
4.2.4. Slova umělecká (poetismy).....	26
4.2.5. Publicismy.....	26
4.3. Vrstvy slov podle časových příznaků.....	28
4.3.1. Pojmenování zastaralá.....	28
4.3.1.1. Archaismy.....	28
4.3.1.2. Historismy.....	29
4.3.2. Slova nová (neologismy).....	29
4.4. Lexikální jednotky expresivní.....	32
4.4.1. Expresivita inherentní.....	32

4.4.1.1.	Expresivita hlásková.....	33
4.4.1.2.	Expresivita slovotvorná.....	33
4.4.1.3.	Expresivita lexikálně-sémantická.....	34
4.4.2.	Expresivita adherentní.....	35
4.5.	Druhy expresivních příznaků podle kvality.....	36
4.5.1.	Citový příznak pozitivní.....	36
4.5.2.	Citový příznak záporný.....	37
4.5.3.	Slova s citovým příznakem bez další specifikace.....	38
4.6.	Vrstva slov cizích (internacionalismy).....	39
4.7.	Pojmenování frazeologická a idiomatická.....	41
4.7.1.	Frazémy nevětné.....	41
4.7.2.	Přechodný typ mezi nevětnými a větnými frazémy - rčení (úsloví).....	42
4.7.3.	Frazémy větné.....	43
4.7.4.	Idiomy.....	43
4.8.	Nepřímá pojmenování.....	45
4.8.1.	Metafora.....	45
4.8.2.	Personifikace.....	47
4.8.3.	Metonymie a synekdocha.....	48
5.	Celkový výskyt lexikálně příznakových jednotek podle kategorií.....	51
6.	Průměrný výskyt lexikálně příznakových jednotek podle kategorií.....	54
7.	Jednotky porušující informační kvalitu.....	57
8.	Závěr.....	59
9.	Seznam zkratk.....	61
10.	Seznam použité literatury.....	62
11.	Seznam tabulek.....	64

1. Úvod

Mediální obsahy prochází neustálým vývojem. Mění se nejen výběr témat, ale i způsob jejich zpracování. Jedním z důvodů této proměny je bezpochyby potřeba médií zaujmout a udržet pozornost co nejširšího publika, a tím si zajistit i fungující ekonomiku.¹

Tato tendence je patrná i ve zpravodajství. V oblasti jazykových prostředků tak ve zpravodajských textech nacházíme lexikální jednotky, které s sebou nesou různé druhy příznaků,² jež mohou fungovat jako pouhé aktualizace se snahou upoutat pozornost. Na druhou stranu jsou však i potenciálním zdrojem nesrozumitelnosti a mohou naplňovat i funkce jiné než informační. Tímto pak dochází k porušení informační kvality a k průniku publicistiky do zpravodajství.³ Jsme si vědomi toho, že výběr témat, stylizace i samotná kompozice textu může do zpravodajských sdělení taktéž vnášet persvazi.⁴ To samé platí i o nižších rovinách jazyka, v rámci této práce se však budeme věnovat pouze stránce lexikální, která představuje nejnižší rovinu plnovýznamových prostředků. Lexikální příznakovost poté budeme zkoumat na vzorku zpravodajských textů z dvanácti vydání Lidových novin (LN).

Prvním cílem naší práce je tedy pomocí kompilace z odborných publikací sestavit analytický rámec umožňující identifikaci lexikálně příznakových jednotek. Na tento rámec poté navážeme cílem druhým, jímž je analýza samotných zpravodajských textů.

Pro úspěšné teoretické zakotvení bakalářské práce si nejprve vymezíme oblast, kterou budeme dále zkoumat. Tou je publicistický styl a jeho dílčí oblast zpravodajská, do které spadají námi analyzované texty. Na ně pak působí řada faktorů, které ovlivňují jejich výslednou podobu. Skrze tyto faktory pak může docházet k porušování nociónality, užívání příznakových prostředků, a tím i průniku publicistiky do zpravodajství. Těmto faktorům budeme věnovat třetí kapitulu. V následujícím kroku vymezíme analytický rámec lexikálně příznakových jednotek. V něm popíšeme, jakým způsobem jsme jednotlivé

¹ Jirák, J., Köpplová, B. *Média a společnost*, s. 64-65.

² Bartošek uvádí například archaismy, obrazná pojmenování, slangismy, výrazy cizí atd. - viz Bartošek, J. *Žurnalistika*, s. 56.

³ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 65-66.

⁴ Čechová, M. *Současná stylistika*, s. 245.

lexikální jednotky analyzovali. Kde to bude možné, uvedeme i tři příklady ze zkoumaného vzorku textů. Pokud dané příznakové lexikální jednotky v textech neobjevíme, použijeme příklady z odborné literatury. Při samotné analýze budeme vycházet z výše uvedeného analytického rámce, přičemž budeme pracovat se Slovníkem spisovné češtiny (SSČ), Slovníkem spisovného jazyka českého (SSJČ), Akademickým slovníkem cizích slov (ASCS), Slovníkem nespisovné češtiny (SNČ), Slovníky české frazeologie a idiomatiky (SČFI) i s Českým národním korpusem. Ve výjimečných případech budeme využívat i Příručí slovník jazyka českého (PSJČ)⁵, jelikož je však pro naše potřeby poněkud zastaralý (vydávaný v roce 1935–1957), nebudeme jej brát za primární prostředek naší analýzy. V praktické části poté sestavíme přehledné tabulky, které podají přesný náhled na četnost zkoumaných jednotek. U každé skupiny příznakových jednotek, kterou v textech objevíme, identifikujeme, jakým způsobem porušuje informační kvalitu. Zároveň se pokusíme interpretovat důvody, proč se žurnalisté uchylují k jejich používání.

Zkoumaný vzorek textů je tvořen třiceti šesti zprávami z dvanácti tištěných vydání Lidových novin, které byly systematicky sbírány po dobu dvou týdnů od 1. do 13. prosince 2014. Toto období bylo vybráno čistě náhodně a nepojí se k němu události, které by zvláště výrazným a dlouhodobým způsobem ovlivňovaly podobu uveřejněných článků. Zkoumaný vzorek si navíc omezíme pouze na zpravodajské texty (včetně titulků, podtitulků a mezititulků) uveřejněné na první straně deníku. Analyzovány budou taktéž jejich přesahy na strany další.⁶ Publicistické texty (chápáno v užším slova smyslu), informační boxy, popisky fotografií, grafické prvky ani upoutávky, které odkazují na články uvnitř listu, nebudou v naší práci brány v potaz. Zároveň se zaměříme pouze na text produkovaný samotnými žurnalisty, což znamená, že citace a parafráze, které jsou samy o sobě subjektivní a hodnotící, zkoumat nebudeme.

⁵ Slovníky SSČ, SSJČ, ASCS a PSJČ jsme využívali v internetové podobě dostupné z <http://prirucka.ujc.cas.cz/> a <http://www.lexiko.ujc.cas.cz/heslare/>.

⁶ V Lidových novinách jsou takové články označovány jako „Pokračování na straně X“, přičemž text na dané straně je uveden jako „Dokončení ze strany 1“, ovšem s často pozměněným titulkem. Objevují se zde ale i odkazy, které neodkazují na pokračování článku, ale na články jiné, zabývající se stejným či podobným tématem. Takové jsou poté v LN označeny jako „Více na straně X“, jedná se ovšem o úplně nové texty. My se proto budeme zabývat pouze přesahy označenými jako „Dokončení“.

2. Publicistický styl

Funkční styl publicistický, jenž Mistrík označuje také jako žurnalistický a novinářský styl,⁷ lze dále dělit na dílčí oblast zpravodajskou, publicistickou v užším slova smyslu a beletrizující.⁸ Pro potřeby této práce se však budeme podrobněji věnovat pouze dílčí oblasti zpravodajské.

Publicistický styl je styl do značné míry dynamický, neustále se vyvíjející v závislosti na nových proměnách ve společnosti.⁹ Lze jej chápat jako obecné a nadřazené označení pro všechny žurnalistické texty, které krom funkce informativní plní i funkci persvazivní,¹⁰ někdy i v kombinaci s působením na cit.¹¹ Podle Jílka tento termín pojímá veškerá sdělení, která jsou produkována nejen novináři, ale i státními orgány, politiky, stranami, sdruženími, výrobními podniky, občany aj. Sdělení jsou poskytována širokému publiku nejčastěji prostřednictvím masových sdělovacích prostředků. Náleží zde tedy i texty, jež nejsou primárně žurnalistické a jejichž cílem může být, krom již zmiňovaných funkcí, i motivování, získávání, edukování, zábava či estetické naplnění.¹²

Bečka publicistický styl řadí do kategorie pragmatických funkčních stylů. Vedle funkce informativní přidává i funkci dokumentární, výchovnou a formativní. Do stylu poté zahrnuje žurnalistiku (především denní tisk), publicistický tisk periodický (žurnalistika v širším smyslu) a mluvené rozhlasové a televizní pořady. Dále pak doplňuje, že publicistické texty svou publicitou překonávají ostatní styly, což vede novináře a publicisty k neustálému zdokonalování publicistického stylu.¹³

V české lingvistice bývá pro práci hromadných sdělovacích prostředků a jejich produktů užito taktéž označení žurnalistika nebo publicistika.¹⁴ Je však nutné oddělit obecné označení publicistika od její dílčí stylové oblasti publicistické. Jílek, podobně jako Čechová, chápe publicistiku jako neterminologické označení dílčí stylové oblasti publicistické. Žurnalistický styl

⁷ Mistrík, J. *Štylistika*, s. 459.

⁸ Jílek ji označuje také jako syžetovou - viz Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 96.

⁹ Chloupek, J. *Štylistika češtiny*, s. 202.

¹⁰ Čechová, M. *Současná česká štylistika*, s. 207.

¹¹ Bečka, J. V. *Jazyk a styl novin*, s. 9.

¹² Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 52.

¹³ Bečka, J. V. *Česká štylistika*, s. 33.

¹⁴ Čechová, M. *Současná česká štylistika*, s. 206.

pak považuje za hyponymum k pojmu styl publicistický. Jde tedy o texty určené širokému publiku, které jsou produkovány pouze žurnalisty či publicisty, zveřejněné prostřednictvím masových sdělovacích prostředků.¹⁵

2.1. Dílčí oblast zpravodajská

Zásadním úkolem dílčí oblasti zpravodajské je podat věcné informace o nových a aktuálních událostech. Podle Bartoška je právě toto základem žurnalistiky.¹⁶ Hlavní funkcí zpravodajských komunikátů je tedy funkce informativní, jejíž cílem je pouhé vyrovnání informačních obsahů vědomí mezi původcem a příjemcem sdělení.¹⁷ Bečka vedle této funkce přidává ještě funkci naučnou, vzdělávací.¹⁸

Pro zpravodajský styl je charakteristické použití převážně nociónálních výrazových prostředků, kdy více než užitý jazyk upoutává novost, překvapivost a neotřelost tématu. Stejně tak je typická i modelovost vyjádření, která se ve zpravodajství objevuje díky opakujícím se situacím a událostem, o nichž novináři informují. Příznačné je užití publicismů, automatizace vyjadřování i stabilizace používaného slovníku.¹⁹ Některé zpravodajské útvary, jako například krátké zprávy o počasí, dopravě, se ustálily natolik, že jejich syntaktické schéma i výstavba textu zůstávají totožné. Mění se pouze fakta.²⁰

Na zpravodajské texty jsou navíc kladeny nároky na maximální objektivitu, dokumentárnost, vyloučení jakýchkoliv formativních prvků a subjektivitu.²¹ Zpravodajství nehodnotí „[...] ledaže hodnocení je nezbytnou součástí informace.”²²

¹⁵ Srov. Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 52, Čechová, M. *Současná česká stylistika*, s. 206.

¹⁶ Bartošek, J. *Žurnalistika*, s. 51.

¹⁷ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 58.

¹⁸ Bečka, J. V. *Sloh žurnalistiky*, s. 87.

¹⁹ Čechová, M. *Současná česká stylistika*, s. 224-225.

²⁰ Minářová, E. *Stylistika pro žurnalisty*, s. 244.

²¹ V oblasti masové komunikace je pro tento komplex norem používáno terminologické sousloví informační kvalita - viz Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 57-58.

²² Bečka, J. V. *Sloh žurnalistiky*, s. 87.

3. Faktory ovlivňující podobu žurnalistických sdělení

Podobu žurnalistických sdělení formují různorodé komunikační faktory (jinak též slohotvorné činitele), za nichž komunikace probíhá. Tyto faktory mají vliv na výsledný komunikát, zejména pak na jeho kompozici, výběr jazykových prvků, stylizační stránku a zvolené téma a obsah.²³

3.1. Objektivní komunikační faktory

Podle Bartoška jsou objektivními faktory zejména funkce, prostředí (soukromé – veřejné), jazyková forma (mluvená – psaná), vztah k tématu (vážný, humorný, ironický, oslavný), přítomnost či nepřítomnost adresáta (monolog – dialog), typ sdělení (spontánní – připravené) a částečně také samotné téma.²⁴

Jílek většinu těchto faktorů uvádí jako objektivní slohotvorné činitele²⁵ nebo aspekty nepragmatické, které vycházejí z parametrů konkrétního komunikačního rámce. Funkci však řadí mezi aspekty pragmatické, jež dělí publicistické texty na zpravodajskou, publicistickou a beletrizující oblast dle jejich cílů.²⁶

3.1.1. Tlak času a prostoru

„Zpráva nemůže sdělovat absolutní pravdu, je-li její zajišťování komplikované (nad možnosti žurnalistů) a dlouhodobé.”²⁷ Při zpracování zpravodajských sdělení je proto kladen důraz na co největší rychlost podání informací a objektivitu. To však přináší autorům textů řadu omezení, zejména pak časových, která vytváří tlak na jazykové ztvárnění textu. V psaných textech je omezení dáno taktéž délkou zpráv (prostorem).²⁸

²³ Čechová, M. *Současná stylistika*, s. 75.

²⁴ Bartošek, J. *Žurnalistika*, s. 48.

²⁵ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 80.

²⁶ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 53.

²⁷ Bartošek, J. *Žurnalistika*, s. 51.

²⁸ Čechová, M. *Současná česká stylistika*, s. 224.

Jílek řadí faktor času a plochy mezi významné aspekty nepragmatické. Faktor času je podle něj spojen jak se samotnou informací, čili aktuálností, tak se způsobem zpracování a zveřejnění.²⁹

3.1.2. Tlak profese

„Tlakem žurnalistické profese lze nazvat specifický komplex všech slohotvorných činitelů, které ovlivňují výběr jazykových prostředků a jsou organizujícím (jednotícím) principem výstavby všech postupů a útvarů (žánrů) užívaných v žurnalistických sděleních a celcích.“³⁰ Mezi tyto slohotvorné činitele řadí Bartošek již krom zmíněného tlaku času a prostoru i tlak prostředí, osobního pohledu, média, mediální scény a jazykové situace. Tlak profese má podle Bartoška vliv i na volbu témat a vztah, jaký k nim autor či vydavatel má.³¹

3.2. Subjektivní (individuální) faktory

Vedle objektivních faktorů je výsledná podoba komunikátu formována i charakteristikami, vlastnostmi a kvalitami jeho autora. Mezi tyto faktory patří například intelektuální vyspělost, jazyková znalost, životní zkušenost, rozhled, vzdělání, znalost tématu, povahové vlastnosti, nálada, věk, pohlaví atd.³²

3.3. Modelovost, automatizace

Jak již bylo zmíněno v druhé kapitole, pro dílčí oblast zpravodajskou je typické užití modelového (automatizovaného, schematizovaného) vyjadřování. To ovlivňují zejména systémové jazykové normy spolu s mimojazykovými vlivy, které vyplývají z charakteru komunikace, především pak masové.³³ S pojmem automatizace (stejně jako aktualizace, viz dále) přišel jako první v roce 1932 B. Havránek.³⁴

V lexikální rovině je modelovost charakterizována především ekonomizací slovní zásoby, užitím publicismů, ustálených slovních spojení i nezbytného okruhu internacionalismů. Ze syntaktického hlediska převládají kratší větné celky,

²⁹ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 56.

³⁰ Bartošek, J. *Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky* [online]. Naše řeč, 2002 [cit. 10.2.2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7673>

³¹ Tamtéž.

³² Čechová, M. *Současná česká stylistika*, s. 68.

³³ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 56.

³⁴ Havránek, B. Úkoly spisovného jazyka a jazyková kultura In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*, s. 52.

jednoduchá souvětí i polovětné přívlastkové konstrukce. V rovině textu je pak modelovost vyjádřena užitím standardizovaných textových vzorců (např. zpráva v kónickém tvaru), které odpovídají požadavkům prostorového i časového tlaku.³⁵

3.4. Aktualizace

Oproti automatizaci Havránek vyčleňuje aktualizaci čili „[...] užití jazykových prostředků takovým způsobem, že samo budí pozornost a je přijímáno jako neobvyklé, jako zbavené automatisace [...]”.³⁶ Podle Bečky je takové vyjadřování značně subjektivní a zesiluje tak v projevu účast autora.³⁷

V publicistických sděleních je poté aktualizace cílevědomým porušením modelovosti,³⁸ které má za úkol upoutat pozornost čtenáře, zatraktivnit text, vložit do něj emocionalitu či odhalit postoj autora, přičemž může docházet i k aktualizaci prostředků automatizovaných. Typickými aktivizačními prostředky jsou neologismy, expresivita, obrazná pojmenování atd.³⁹

Aktualizované prostředky nejenže mohou vznikat z jednotek automatizovaných, ale častým užíváním mohou samy zautomatizovat a ztratit tak svou nápadnost.⁴⁰ Pojmy aktualizace a automatizace jsou tedy velmi blízké a vzájemně provázané.

3.5. Psané komunikáty

Na rozdíl od komunikátů mluvených, komunikáty psané často vykazují velkou míru připravenosti, promyšlenosti ze strany autora i redakce. To se odráží zejména ve výběru výrazových prostředků, tematicko-obsahové struktuře a grafickém zpracování. Nepřítomnost zvukových prostředků kompenzuje právě grafika, ať už v podobě typů a velikostí písma, použitím barev nebo členěním na odstavce, sloupce atd.⁴¹ U psaných textů navíc převládá tendence dodržovat

³⁵ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 57.

³⁶ Havránek, B. Úkoly spisovného jazyka a jazyková kultura In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*, s. 53.

³⁷ Bečka, J. V. *Sloh žurnalistiky*, s. 42.

³⁸ Chloupek, J. *Stylistika češtiny*, s. 205-206.

³⁹ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 82.

⁴⁰ Čechová, M. *Současná stylistika*, s. 36.

⁴¹ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 54.

normu a kodifikaci v rovině jak lexikální, tak gramatické, obzvláště pak syntaktické.⁴²

3.6. Informační kvalita - objektivita

Jak jsme již naznačili v úvodu, lexikálně příznakové prostředky mohou do zpravodajství vnášet persvazi, zábavnost, emoce či osobní názory, čímž porušují informační kvalitu a způsobují průnik publicistiky do zpravodajství.⁴³ Podle Jílka je možné po zpravodajských textech vyžadovat striktní dodržování informační kvality (objektivity), jelikož je to jeden ze základních standardů působení médií, který funguje jako výrazný ukazatel kvality poskytovaných informací. Jako základní prvky informační kvality poté uvádí Westerstahlova kritéria objektivity: aspekty faktičnosti (pravdivost - úplnost, přesnost a nezatajování důležitých faktů - relevance a informativnost) a aspekty nestrannosti (vyváženost a neutralita).⁴⁴

McQuail uvádí jako hlavní rysy objektivity: osvojení si pozice odstupu a neutrality ve vztahu k předmětu zpravodajství (vylučování subjektivního pohledu či zaujetí), absenci stranění (čili nestavění se ve sporech na ničí stranu), oddanost přesnosti a dalším kritériím pravdivosti, absenci skrytých motivů nebo služeb třetí straně.⁴⁵

⁴² Čechová, M. *Současná česká stylistika*, s. 65.

⁴³ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 66.

⁴⁴ Tamtéž, s. 58-59.

⁴⁵ McQuail, D. *Úvod do teorie masové komunikace*, s. 210.

4. Lexikální jednotky dle příznaků

V naší práci vycházíme z předpokladu, že zpravodajské texty by měly naplňovat pouze funkci informativní. Pro splnění této podmínky je tedy nezbytné ve zpravodajství užívat nociónálních výrazů, které s sebou nenesou příznak, neboť příznakové lexikální jednotky mohou naplňovat různorodé funkce, které spadají do jiných stylových oblastí a ve zpravodajství jsou nežádoucí.

Spisovný jazyk tvoří převážně slova neutrální z jádra slovní zásoby, která plní pouze funkci pojmenovací a nenesou s sebou žádný vedlejší příznak. Lze je tedy použít v různých oblastech vyjadřování. Menší skupinu pak tvoří slova příznaková, která náleží do proměnlivé části až periferie slovní zásoby a vedle pojmenovací funkce naplňují i funkce další. Tato slova lze poté rozdělit do několika vrstev podle příslušnosti k jiným (nespisovným) útvarům národního jazyka, původu slova, časové platnosti, frekvence užití, stylových příznaků a citovosti (expresivity).⁴⁶ Zároveň však platí, že jedna lexikální jednotka může patřit i do více příznakových vrstev.

Tuto klasifikaci však považujeme za nutné dále modifikovat, protože pokrývá pouze jednoslovná pojmenování. V publicistickém stylu se ovšem často objevují obrazná pojmenování, jako metafory, metonymie, personifikace, přirovnání nebo frazeologismy a idiomy.⁴⁷ Zároveň jsme nebrali v potaz kategorii slov řídkých, které Hauser dělí na slova řídkší a řídká, neboť se nejedná o novou vrstvu ve slovní zásobě, ale pouze o jednotky všech vrstev, jež se projevují nízkým výskytem. Nejčastěji se pak jedná o archaismy a neologismy.⁴⁸ Ty jsme však pokryli již ve vrstvě slov podle časových příznaků.

Máme za důležité také zdůraznit, že větší část slovní zásoby je proměnlivá a neustále tedy dochází k přesunům z jádra slovní zásoby do přechodové části a periferie (či naopak).⁴⁹ Množství původně odborných názvů (např. série, ropovod atd.) ztratilo svou pozici termínu a stalo se součástí neutrální slovní zásoby (prošly procesem tzv. determinologizace).⁵⁰ Obdobným vývojem prošla i velká část slov cizích, která se přizpůsobila (zdomácněla) natolik, že si uživatelé

⁴⁶ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 18-19.

⁴⁷ Chloupek, J. *Stylistika češtiny*, s. 207-209.

⁴⁸ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 58.

⁴⁹ Tamtéž, s. 15.

⁵⁰ Tamtéž, s. 39.

jazyka její cizost vůbec neuvědomují (škola, banka, plech, barva atd.).⁵¹ Na tyto jednotky v naší práci tedy nebereme zřetel.

Zároveň chceme upozornit, že jsme v naší práci narazili i na velké množství jednotek, o nichž jsme přesvědčeni, že nesou jistý druh příznaku, přestože např. v SSČ jsou označeny jako neutrální (*šéf vlády* či nepřesná pojmenování jako *podle odborníků* atd.). Takové jednotky pak mohou do textu vnášet nesrozumitelnost, nepřesnost či persvazi, a tím pak porušovat informační kvalitu. Sama o sobě však tato slova či slovní spojení žádný příznak nenesou, a proto jsme je v naší analýze nezapočítali. Výjimku jsme udělali pouze u jednotek, které byly dle našeho uvážení natolik nápadné (aktualizované), že jsme je za neutrální považovat nemohli (např. *exšéf, šéfzaložce* atd.).

Pro určování, jakým způsobem je informační kvalita daných textů porušena, jsme navazovali na výše zmíněná Westerstahlova kritéria objektivitu: aspekty faktičnosti a nestrannosti. Příznakové jednotky jsme hodnotili dle toho, zdali porušují pravdivost, informativnost (jakožto prvky faktičnosti) či neutralitu (která patří do oblasti nestrannosti). Relevanci a vyváženost jsme v rámci naší práce nehodnotili, neboť nejsou primárně spjaty s lexikem jako takovým.⁵²

Nutno ještě dodat, že jsme zaznamenávali pouze ta porušení, která jsou pro danou lexikální jednotku obecně platná. V mnoha případech se totiž setkáváme s výrazy, které náleží do více kategorií, a mají tedy tendenci porušovat více aspektů faktičnosti (jinak řečeno: mohou i nemusí porušovat aspekty jiné). Takové případy ovšem nelze generalizovat pro celé skupiny příznakových jednotek, neboť by tím nejspíše vznikla situace, v níž by většina lexikálně příznakových jednotek porušovala všechny námi sledované aspekty informační kvality.

⁵¹ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 52.

⁵² Při určování jsme vycházeli z doposud nepublikovaného textu doktora Jílka, který nám jej laskavě poskytl k nahlédnutí, bohužel kvůli nedokončeným korekcím nemůžeme uvést přesné strany, ze kterých jsme čerpali - viz JÍLEK, V. Zpravodajská lexikální vrstva z pohledu zásad informační kvality. In Bednaříková, B., Jílek, V., kol. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015 (v tisku).

4.1. Vrstvy slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Slovní zásobu českého jazyka tvoří slova spisovná a nespisovná. Celonárodní charakter má zejména spisovná slovní zásoba, tu nespisovnou pak dělíme dle územních a sociálních omezení. Do těchto kategorií patří slova obecné češtiny, regionalismy, dialektismy, slang a argot.⁵³ Všechny jednotky z této vrstvy spadají k hovorovému lexiku. To bychom však neměli zaměňovat za hovorovou češtinu, neboť toto terminologické sousloví označuje mluvenou podobu spisovného jazyka.⁵⁴

4.1.1. Rozdíly územní

4.1.1.1. Slova obecné češtiny

Obecná čeština má svůj původ ve středočeském nářečí. Stále více se však, zejména v Čechách, všeobecně užívá k běžné mluvě a proniká i do češtiny spisovné, zvláště pak do její mluvené podoby.⁵⁵ Slova jako *chleba*, *kilo*, *kluk*, *moc* (mnoho), *pár* atd. se stala součástí hovorové vrstvy jazyka a jsou všeobecně rozšířena. U jiných slov obecné češtiny je jejich užití značně omezeno, a tudíž nejsou považována za hovorová. Některá z nich mají původ v cizích jazycích, zejména pak v němčině, nebo slangu. Velmi často nesou citový příznak.⁵⁶

Jílek dodává, že „Širší užívání obecné češtiny souvisí s demokratizací jazyka, která se mj. projevuje přibližováním spisovného jazyka jeho mluvené podobě.“⁵⁷

Slova obecné češtiny jsme určovali podle SSČ, SNČ a popřípadě SSJČ. Všechny tyto slovníky značí výrazy obecné češtiny zkratkou ob. V analyzovaných člancích jsme ovšem nenarazili ani na jeden výraz, který bychom označili za obecně český. V citacích či parafrázích jsme takové výrazy sice zaznamenali, ale do analýzy jsme je nepočítali. Byla to například slova *baterka*, *fabrika*, *naschvál* aj.

⁵³ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 20.

⁵⁴ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 8-9.

⁵⁵ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 93-94.

⁵⁶ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 21.

⁵⁷ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 9.

4.1.1.2. *Slova oblastní (regionalismy)*

Regionalismy jsou slova, jež jsou charakteristická v zásadě pro celou oblast Moravy nebo Čech (moravismy, čechismy) a často bývají chápána jako regionální spisovné varianty (např. moravismy *dědina* - vesnice, *zavazet* - překážet atd.).⁵⁸ Stylová platnost těchto výrazů je však omezená. „Výraz *stolař* bude např. moravský mluvčí pocíťovat jako neutrální a hovorový, český mluvčí jako příznakový a spíše knižní.”⁵⁹

Někdy je v obou oblastech užíván stejný výraz nesoucí jiný význam. Jedná se o tzv. sémantické moravismy (*sifón* ve smyslu sodovka, *sodovka* ve smyslu limonáda) a sémantické čechismy (*víno* ve smyslu hrozen, *přišel dlouho* ve smyslu pozdě aj.).⁶⁰

Určení regionalismů je pomocí námi užitých slovníků dosti obtížné, protože SSČ, SSJČ a SNČ uvádí pouze výrazy moravské, označené zkratkou mor. či obl. mor. Výrazy české ve slovnících nijak explicitně zaznačeny nejsou. Navíc některé z regionalismů jsou určeny jako nářeční, zejména pak ve starším PSJČ, ke kterému jsme se ubírali až v krajních případech.

V analyzovaném vzorku textů jsme přesto nenarazili na žádný oblastní výraz. Jílek uvádí jako příklady moravismů např. *líčit* (bílit), *zhlavec* (polštář), *slípka* (slepice) aj. Jako čechismy uvádí výrazy *drandit* (ujíždět), *špitat* (šeptat), *umolousaný* (ušpiněný).⁶¹

4.1.1.3. *Slova nářeční (dialektismy)*

Mezi dialektismy lze zařadit ty lexikální jednotky, jež jsou užívány jen na daném nářečním území a nejsou tedy známy uživatelům jazyka z území jiných. Užití mimo tuto oblast je omezeno na umělecký styl, kde slouží jako charakterizační prostředek. Etnografickými dialektismy (etnografismy) poté nazýváme ty lexikální jednotky, které jsou specifické pro život v určité oblasti (části oděvů, věci z domácnosti, zemědělství atd.).⁶² Mistrík dodává, že každé

⁵⁸ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 93.

⁵⁹ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 84.

⁶⁰ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 21.

⁶¹ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 10.

⁶² Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 22.

nářečí má nejenom specifické lexikální, ale i fonetické a gramatické znaky, které jej oddělují od nářečí jiných i od spisovného jazyka.⁶³

Chloupek vyčleňuje interdialekt, který stojí mezi spisovným jazykem, jako dichotomicky vyšším členem, a dialektem, jako členem nižším. Vzniká postupným odstraňováním nápadných znaků jednotlivých dialektů a přijímáním inovací z vývoje národního jazyka.⁶⁴

Dialektismy jsou ve slovnících označeny zpravidla jako dial. či nář. Problém při analýze nám ovšem dělal fakt, že se ve velkém množství případů charakteristika těchto jednotek ve slovnících neshoduje. Takové jednotky jsou označovány za dialektismy, regionalismy a v některých případech i za zastaralá slova obecně česká.

Žádné dialektismy jsme ovšem v Lidových novinách neobjevili. Hauser uvádí jako příklady dialektismů např. *čizmy* (vysoké boty), *šufánek* (naběračka), *turkyň* (kukuřice) aj.⁶⁵

4.1.2. Rozdíly sociální

4.1.2.1. Slang

Slang je součástí nespisovné slovní zásoby, která je vázaná na určité sociální prostředí. Prvním takovým prostředím je zaměstnání, pro které je specifická slovní zásoba profesionální, stavovská (též označována jako profesionalismy).⁶⁶ Profesní mluva v sobě zahrnuje nespisovné výrazy nebo frazeologická spojení, jež příslušníci stejného povolání užívají namísto odborných výrazů. Hlavní příčinou užívání profesionalismů je jejich jednoznačnost (v rámci daného povolání)⁶⁷ a stručnost.⁶⁸ Častý je taktéž internacionální charakter profesionalismů, který je spjatý s určitými obory. Příkladem může být němčina v hornické, řemeslnické a železničářské mluvě nebo angličtina ve výpočetní technice.⁶⁹

⁶³ Mistrík, J. *Štylistika*, s. 100.

⁶⁴ Chloupek, J. *Štylistika češtiny*, s. 53.

⁶⁵ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 22.

⁶⁶ Tamtéž, s. 23.

⁶⁷ Jinak se profesionalismy vyznačují spíše víceznačností, kdy je jeden výraz používán různými pracovními skupinami pro označení odlišných věcí (např. *kombajn - důlní, obilný, řepný, chmelový*) - viz Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 86.

⁶⁸ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 86.

⁶⁹ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 11.

Druhou část, tzv. slang v užším slova smyslu, tvoří mluva zájmových skupin, jako jsou studenti, myslivci, sportovci aj. Hauser však pokládá toto rozdělení za nepřesné, neboť například studenti netvoří zájmovou skupinu.⁷⁰ Podstatným rysem slangu v užším slova smyslu „[...] je jazyková hra; to zároveň znamená, že se v něm mohou obměňovat i slova zcela běžná.”⁷¹ Typické je užití metafor, synonym, expresivity apod.⁷² Pro slang v širším smyslu je pak příznačná univerbizace.⁷³

Mistrík upozorňuje, že pro termín slang je často synonymně užíváno i označení žargon. To však není úplně přesné, neboť svou charakteristikou se blíží spíše argotu. Jedná se o nespisovný slovník, jímž se určitá skupina snaží utajit obsah informací před osobami, které do této skupiny nenáleží a od kterých se tímto snaží diferencovat.⁷⁴

My jsme ovšem mezi slangem profesním a zájmovým nerozlišovali. Pro jeho určení jsme pracovali především s SNČ. Několikrát jsme se ovšem museli spolehnout na vlastní jazykový cit a práci s Českým národním korpusem (zejména publicistickým), kde jsme dohledávali, v jakých kontextech se daný výraz nejčastěji nachází. To byl případ zejména víceslovných a nepřiliš používaných výrazů.

Slangové jednotky porušují jednak neutralitu a jednak informativnost zpravodajských textů. V analyzovaných textech jsme narazili na 13 případů slangových výrazů, přičemž nejčastěji šlo o slang výpočetní techniky a slang policejní.

5. prosince 2014, Na Facebook jsou lidé i úřady krátcí

Odkliknutí souhlasu si lidé často ani neuvědomí, a i kdyby ano, jen málokdo čte dlouhý právní text.

8. prosince 2014, Hlídači policistů měli napíchnuté telefony

Jeho bývalý náměstek Dušan Brunclík, který z inspekce odešel v červnu a *operativu* měl na starosti, se o incidentu dozvěděl od kolegů.

⁷⁰ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 23.

⁷¹ Chloupek, J. *Stylistika češtiny*, s. 59.

⁷² Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 94.

⁷³ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 25.

⁷⁴ Mistrík, J. *Štylistika*, s. 103-104.

12. prosince 2014, Ministra Dienstbiera tíží posudek pro Bohemians

Láska ke *klokanům* ho však může podle informací LN přijít politicky draho.

4.1.2.2. *Argot*

Argotem rozumíme zvláštní vrstvu slov užívanou členy společenské spodiny, jejichž cílem je zašifrovat význam, aby byl srozumitelný jen pro její příslušníky.⁷⁵ Charakteristickým rysem argotické mluvy je synonymičnost, metaforičnost i expresivita. Velký význam má také přejímání z cizích jazyků, které má znesnadnit porozumění.⁷⁶

Jílek dodává, že obecně známé argotismy (*bachař* - dozorce, *chlupatej* - policista atd.) přestávají plnit svou původní funkci. Je tedy velmi pravděpodobné, že v závadových sociálních skupinách i nadále vznikají nové výrazy.⁷⁷ Těchto odtajněných argotismů se často zmocňují jiné sociální skupiny, například mládež, kterou přitahuje jejich expresivita a vtipnost.⁷⁸ Ojedinele se jich užívá také v uměleckých projevech, kde slouží k charakterizaci prostředí.⁷⁹

Argotismy jsou v námi použitých slovnících označovány jako arg. či argot. výraz. Žádné jsme však v analyzovaných textech neobjevili, což jsme do jisté míry i předpokládali, neboť takto použité jednotky by již nejspíš neplnily svou funkci. Ty jednotky, které dříve mohly být argotismy, ale postupem času se z nich staly např. výrazy obecné češtiny nebo slangu, jsme nezaznamenávali.

SNČ jako argotické výrazy uvádí např. *aufpasovat* (hlídat), *cunt* (oznámení, hláška, tip na krádež), *čuřit* (proflámovat noc) atd.

⁷⁵ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 27-28.

⁷⁶ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 94.

⁷⁷ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 12.

⁷⁸ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 28.

⁷⁹ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 87.

4.2. Vrstvy slov podle slohových příznaků

Podle příslušnosti ke slohovým vrstvám můžeme lexikální zásobu dělit na slova hovorová, knižní, termíny, poetismy a publicismy. Další lexikální jednotky, které jsou libovolně použitelné ve všech stylových oblastech, tvoří pak vrstvu slov neutrálních.⁸⁰

4.2.1. Slova hovorová

Lexikální slohovou vrstvu hovorovou naplňují slova užívaná v mluvených projevech, v kterých jsou také považována za nepříznaková.⁸¹ Dělí se na část spisovnou a nespisovnou. Ta je složena z výrazů obecné češtiny a slangů, které do ní v rámci neustálého vývoje prostupují. Kvůli tomuto procesu jsou takové lexikální jednotky brány jako hovorové i jako obecně české nebo slangové. Nejedná se však o navrhování příznaků, ale o příslušnost k více vrstvám současně.⁸²

Některá slova mohou dokonce ztratit svůj hovorový ráz a přesout se do neutrální slovní zásoby (např. *písemka*, *silničář*), jiná bývají často expresivní.⁸³ Jílek do této kategorie přidává i jednotky územně začlenitelné (regionalismy a dialektismy).⁸⁴

Ve starším slovníku SSJČ je velká část slov hovorových uvedena jako obecně česká, my jsme se však řídili novějším SSČ (či SNČ), který tyto jednotky uvádí jako hovorové a používá pro ně zkratku *hovor*. Do této kategorie jsme zařadili také hovorové frazeologismy, expresiva a obrazná pojmenování.

Máme za vhodné dodat, že jsme v naší práci narazili na poměrně početnou skupinu slov, kterou bychom dle vlastního uvážení zařadili do této kategorie (jednalo se zejména o výrazy typu *šéf něčeho*, *urvat hlavu* atd.). Hodnocení takových slov je ovšem do značné míry subjektivní, jak píše Hauser,⁸⁵ a proto jsme se rozhodli tyto výrazy brát za neutrální, jak je uvádí SSČ. V analyzovaném vzorku jsme objevili 64 hovorových výrazů, které porušují objektivitu

⁸⁰ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 13.

⁸¹ Jílek nepříznakový výskyt uvádí také v osobní korespondenci - viz Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 13.

⁸² Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 30.

⁸³ Tamtéž, s. 30.

⁸⁴ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 13.

⁸⁵ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 31.

zpravodajských sdělení z hlediska jejich neutrality. Zvýšený výskyt hovorových slov přičítáme snahám žurnalistů o srozumitelné a lehce přijatelné vyjadřování, které do jisté míry souvisí s demokratizací jazyka.

1. prosince 2014, Zeman uspěl. Česko přijme první krajany z Ukrajiny

Mezi krajanskými spolky se proto šíří *fámy*, že každá rodina dostane v Česku dům a desítky tisíc důchodu.

5. prosince 2014, Kvůli poslaneckým platům chystá šéf NKÚ stížnost

Nekonečné *tahanice* o poslanecké platy nekončí.

10. prosince 2014, Petr Keller doplatil na slabý rubl

V případě HCFB je tu i další faktor – zatímco skupina Home Credit účtuje v eurech, v Rusku se pochopitelně *dělá byznys* v rublech.

4.2.2. Slova knižní

V protikladu k hovorové vrstvě stojí vrstva knižní, která je specifická pro psané⁸⁶ komunikáty.⁸⁷ Knižní slova se vyskytují ve všech stylových oblastech krom hovorové a podle Hausera jsou vždy brána jako příznaková. Často mohou nést příznak zastaralosti, nikdy však nemohou být neologismem.⁸⁸ Hubáček naopak uvádí, že se knižní výrazy mohou vyskytovat i v oblasti hovorové, kde fungují zejména jako prostředky humoru.⁸⁹ Podle Jílka je pro určení příznakovosti či nepříznakovosti výrazu nutné rozlišovat, zda se jedná o autentické vyjadřování autora sdělení, nebo zda je přítomen jiný záměr.⁹⁰

Hauser dále doplňuje, že zvláštní kategorii této vrstvy tvoří slova papírová, hojně se vyskytující v administrativním stylu. Častou vlastností knižních výrazů je podle něj také plynulý přechod do neutrální vrstvy (stejně jako posun opačným směrem).⁹¹

O tom, zda je výraz knižní či nikoli, jsme rozhodovali na základě SSČ. Ten knižní výrazy značí zkratkou kniž. V analyzovaných textech jsme narazili na 92 takových slov. Jejich počet je tedy poměrně vysoký, což odpovídá

⁸⁶ Mistrík uvádí, že se tato slova objevují i v mluvených slavnostních projevech. Často nesou patetický nádech a působí spíše ozdobně - viz Mistrík, J. *Stylistika*, s. 75.

⁸⁷ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 29.

⁸⁸ Tamtéž, s. 32.

⁸⁹ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 93.

⁹⁰ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 14.

⁹¹ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 32.

charakteristice psaných komunikátů, které jsou navíc v tomto případě obecně považovány za seriózní tisk. Jílek⁹² ve své dosud nepublikované práci uvádí, že knižní lexikum archaické a exkluzivní internacionální (včetně kalků) porušuje jak informativnost, tak neutralitu zpravodajských textů. My jsme ovšem takto detailní rozdělení neprováděli, proto nemůžeme určit, jak velké procento námi objevených knižních výrazů do této kategorie náleží.

2. prosince 2014, Benzin zlevňuje, pumpy rekordně vydělávají

Nejvyšší marži (20 až 30 procent) v poměru ke koncové ceně si účtují obchodní řetězce z prodeje potravin a dalšího zboží.

5. prosince 2014, S tádzickým dluhem Česko ještě vyhráno nemá

Nad způsobem řešení dluhu však *vyvstávají* další otázky.

9. prosince 2014, GIBS vyšetřuje, kdo napíchnul její inspektory

Jenže s odpovědí premiéra příliš *nekorespondují* informace, které se během včerejška podařilo LN zjistit.

4.2.3. Slova odborná (termíny)

Odborné názvy neboli termíny tvoří stylovou vrstvu odbornou, jejich souhrn se pak nazývá odborným názvoslovím či terminologií. Na termín jsou kladeny nároky na jednoznačnost, přesnost, ustálenost, normalizovanost, nosnost a neexpresivnost.⁹³ Skrze svou dílčí oblast popularizační odborné názvy mohou přecházet do publicistické a někdy i hovorové oblasti. Často se mohou stát módními výrazy.⁹⁴ Hubáček rozděluje termíny na termíny v užším slova smyslu (nevyužívá se jich v neterminologickém významu, např. *vodnost*) a na termíny automatizované (slova z neutrální vrstvy, užívaná ve funkci termínů, např. *kmen*). Dále upozorňuje na jev uplatňování termínů v oblasti odborné a užití jejich pozměněných forem např. v oblasti hovorové (termín *zvýšený tlak* - neterminologické spojení *vyšoký tlak*).⁹⁵

⁹² Viz JÍLEK, V. Zpravodajská lexikální vrstva z pohledu zásad informační kvality. In Bednářiková, B., Jílek, V., kol. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015 (v tisku).

⁹³ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 32-35.

⁹⁴ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 15.

⁹⁵ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 90.

Jak jsme již popsali na začátku čtvrté kapitoly, termíny mohou ztratit svou pozici a stát se tak neutrálními výrazy. Těmito jednotkami se tedy v rámci bakalářské práce nebudeme zabývat a naši pozornost budeme věnovat pouze termínům, u nichž ve sledovaných textech nebylo použito determinologizovaného významu.⁹⁶

Termíny jsme určovali na základě SSČ, SSJČ, ASCS a korpusu. Slova a slovní spojení, u nichž nebylo ve slovnících explicitně uvedeno, zda se jedná o termín či nikoli (označovány většinou jako odb. či zkratkou příslušného oboru, např. ekon., výp. tech., práv. atd.), jsme určovali dle jejich četnosti v publicistickém korpusu. Jednotky dosahující více než tisíce výskytů jsme poté považovali za ustálené a obecně známé a mezi termíny jsme je tedy nepočítali. Přestože chápeme, že tato metodika není zcela přesná, pro potřeby naší práce ji považujeme za dostačující.

Při analýze jsme narazili na 98 jednotek, které jsme označili za termín. Ty porušují informativnost zpravodajských textů, a to zejména tehdy, nejsou-li vysvětleny či běžně používány. Jejich poměrně vysoký výskyt ve zprávách LN je podle nás zapříčiněný především tématy a oblastmi, kterými se zpravodajství často zabývá. Politika, ekonomie, lékařství, justice atd. jsou jedny z hlavních odvětví lidské činnosti, z nichž do žurnalistických textů proniká velké množství termínů.

2. prosince 2014, Černý pasažér Žák zůstává poradcem Hradu

Za zneužití průkazky navíc není žádný zvláštní postih.

4. prosince 2014, Proti trikům s DPH by měla EU pomoci i u vína a cigaret

Evropská unie by měla výrazně rozšířit seznam *komodit*, u kterých dovoluje obrácený systém účtování DPH, takzvaný *reverse charge*.

10. prosince 2014, Vrbětice: 988 tun trhavin

Na konci června vracela společnost sklad číslo 19 a vojenský materiál v něm uložený se rozdělil mimo jiné i do skladů 12 a 16, ale i do dalších budov tak, aby byla dodržena *obložnost*.

⁹⁶ Budeme se držet rozdělení, které uvádí Grepl: „Rozdíl mezi tzv. běžným slovem a termínem je dán úhlem pohledu. Např. slovo *pták* může být netermínem i termínem, záleží na tom, jakou úlohu plní a jak je v jejím důsledku významově definováno.” - viz Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 75.

4.2.4. Slova umělecká (poetismy)

Lexikální jednotky charakteristické pro stylovou vrstvu uměleckou se nazývají poetismy. Tvoří je omezená vrstva výrazů, které se pojí s historickými uměleckými osobnostmi a směry. Novodobí básníci naopak užívají poetismy jen zřídka. Většina těchto slov tedy sloužila jako prostředek odlišení básnického jazyka od toho běžného. Některé poetismy již zanikly, jiné přešly do knižní nebo i neutrální vrstvy (*svit, prázdnota* atd.). Jako příklady uměleckých slov Hauser uvádí *bol, modrojas, lepý, rov*.⁹⁷

Slovníky, se kterými jsme při analýze pracovali, uvádí pro označení takovýchto slov zkratku bás., coby básnický výraz. Na žádný takový jsme ovšem v textech nenarazili.

4.2.5. Publicismy

Vrstvu publicismů naplňují jednoslovné i víceslovné lexikální jednotky, jež vycházejí vstřícně specifickým požadavkům publicistických⁹⁸ sdělení.⁹⁹ Podle Jílka je jejich výskyt nepříznakový v dílčí oblasti publicistické v užším slova smyslu, ovšem pro oblast zpravodajskou jsou tyto výrazy nevhodné, neboť porušují zásady informační kvality.¹⁰⁰ Vymezení publicismů však „[...] není jednoduché, a to pro trvalý proces automatizace a aktualizace, který je pro publicistiku typický [...] Jako publicismy nelze obvykle hodnotit jednotlivé výrazy, ale až více či méně ustálená slovní spojení [...]”.¹⁰¹

Mistrík ve své práci nehovoří přímo o publicismech. Místo toho uvádí charakteristické rysy novinářského jazyka, který inklinuje k používání slov s širším významem, což přispívá k lepší srozumitelnosti (automatizace), i jednotek expresivních, které mají za úkol upoutat pozornost (aktualizace). Časté je podle něj i užití neologismů a slov cizího původu.¹⁰² Jílek doplňuje vznik publicismů na základě posunu významu, sémantického přenosu, spojení dvou a více lexikálních jednotek v rámci automatizace či pozměnění již existujícího frazeologismu v rámci aktualizace.¹⁰³

⁹⁷ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 40.

⁹⁸ Chápáno v širším slova smyslu.

⁹⁹ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 18.

¹⁰⁰ Jílek, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, s. 81.

¹⁰¹ Chloupek, J. *Stylistika češtiny*, s. 145.

¹⁰² Mistrík, J. *Štylistika*, s. 462.

¹⁰³ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 18.

Hauser o existenci typické lexikální vrstvy publicistického stylu pochybuje, ale připouští, že určitou svéráznou vrstvu publicistického stylu tvoří multiverbizovaná pojmenování jako *divácká obec, čtenářské kruhy* atd.¹⁰⁴

Při určování jednoslovných publicismů jsme pracovali se SSČ, kde jsou tyto jednotky označeny zkratkou publ. Víceslovné publicismy jsme analyzovali pomocí korpusů českého jazyka. Při práci jsme postupovali tak, že jsme nejprve zjistili frekvenci hledaného slovního spojení v korpusu SYN, jenž je složený ze všech dílčích korpusů, a následně jsme hledání omezili pouze na korpusy publicistické. Pokud výsledný počet z publicistických korpusů představoval alespoň polovinu výskytu celkového, považovali jsme dané slovní spojení za publicismus.¹⁰⁵

Ve zkoumaných textech jsme objevili 147 výrazů, které jsme analyzovali jako publicismus. Z velké části se jednalo o frazeologismy, metafory, neologismy, ale i novinářská klišé. Tento vysoký výskyt přičítáme oběma výše zmíněným jevům - tedy aktualizaci i automatizaci žurnalistického jazyka. Publicismy jako takové ovšem ve zpravodajské oblasti porušují faktor nestrannosti, přesněji řečeno neutralitu.

4. prosince 2014, Zákonodárci chtějí umravnit Miloše Zemana

Nyní se stejnou myšlenkou přišel i sociolog Ivan Gabal *hájící v poslaneckých řadách barvy lidovců.*

6. prosince 2014, Podivný prodej pozemků na závodisti v Chuchli

Konkurz by tedy měl skončit a torzo závodisti by se mělo vrátit zpět pod *křídla státu.*

11. prosince 2014, Na Krnáčovou se řítí „Opencard 2”

Podobně jako primátory Bohuslava Svobodu a Tomáše Hudečka pronásledovalo a oslabovalo stíhání v *kauze Opencard*, týmu Krnáčové hrozí velké potíže kvůli miliardové zakázce na veřejné osvětlení.

¹⁰⁴ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 29.

¹⁰⁵ Takto nastavená kritéria jsme objevili v bakalářské práci Libora Šebesty (viz ŠEBESTA, L. *Aktualizační prostředky v televizních novinách*, s. 31-32.), jelikož byla tato práce obhájena, použili jsme stejný postup i zde.

4.3. Vrstvy slov podle časových příznaků

Slova zastaralá a slova nová stojí z časového hlediska na protichůdných pólech slovní zásoby. Jejím vývojem je první skupina (archaismy a historismy) z užívání vytlačována, zatímco druhá (neologismy) se do jazyka teprve dostává.¹⁰⁶

4.3.1. Pojmenování zastaralá

Do této skupiny slov patří výrazy, kterých se přestává, nebo se již přestalo, v jazyce používat. Na rozdíl od tzv. slov mrtvých se však mohou v jazyce objevit třeba z důvodů věcných, stylistických nebo expresivních. Zastaralé výrazy dále dělíme na archaismy a historismy, přičemž běžně se pro obě tyto skupiny užívá označení archaismy.¹⁰⁷

4.3.1.1. Archaismy

Archaismy dělíme na slova zastarávající, kterých se postupně přestává užívat, a zastaralá, kterých se již neužívá. Jde o lexikální jednotky, jež ustoupily novějším synonymním variantám,¹⁰⁸ přičemž se nejedná pouze o pojmenování, ale i spojky a některé slovesné vazby.¹⁰⁹

Archaismy jsme určovali za pomoci SSČ, SSJČ a PSJČ, kde jsou tato slova označena zkratkou zast. nebo symbolem †. V analyzovaném vzorku textů jsme narazili na 5 zastaralých či zastarávajících slov. Ta porušují informativnost a neutralitu zpravodajských sdělení.

1. prosince 2014, Spor o platy poslanců: ve hře je 630 milionů

A zdrženlivý byl i šéf státní kasy Andrej Babiš.

4. prosince 2014, Proti trikům s DPH by měla EU pomoci i u vína a cigaret

Podle nového šéfa *berní správy* Martina Janečka by se tento systém, který téměř stoprocentně eliminuje rozsáhlé karuselové podvody s DPH, měl uplatnit třeba u zboží podléhajícího spotřební dani.

¹⁰⁶ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 40.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 41.

¹⁰⁸ Podle Hausera jde o příznakové synonymum k synonymu neutrálnímu - viz Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 41.

¹⁰⁹ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 96-97.

13. prosince 2014, Blatný, Havel, Renaud

Zde se mu zhoršila jeho psychická choroba, trpěl *stihomamem* a od roku 1954 až do smrti žil v psychiatrické léčebně.

4.3.1.2. *Historismy*

Historismy označují skutečnosti již zaniklé, jejich výskyt je tedy ojedinělý, častokrát omezený na odborné nebo umělecké texty.¹¹⁰ Za určitých podmínek se mohou historismy, ale i archaismy, vrátit do užívaných slov. Tento jev je však velmi ojedinělý a pojí se pouze s označením nových věcí, které nějakým způsobem připomínají skutečnost původní. Hauser to znázorňuje na příkladu vojenské techniky (např. *houfnice* - původně husitská zbraň).¹¹¹ Stejně jako archaismy, i historismy jsou častými nositeli kontextové expresivity.

Největší počet historismů jsme zaznamenali v článku, který částečně pojednával o historii Ukrajiny. Tyto historismy tedy byly použity náležitě, neboť pouze popisovaly zaniklé skutečnosti. Celkem jsme v textech narazili na 11 historismů, které i při náležitém užití porušují informativnost zpráv, nejsou-li vysvětleny. V případech, kdy jsou tyto jednotky použity nenáležitě, krom informativnosti porušují zároveň i neutralitu.

1. prosince 2014, Němci uvažují o eutanazii, mluví ale o „pomoci zemřít“

Výraz je totiž velmi silně historicky zatížený kvůli *třetí říši* a vyvraždění na čtvrt milionu duševně nemocných a mentálně či fyzicky postižených lidí.

6. prosince 2014, Kraj mlčí, ale o potížích Vrbetic věděl

Přestože vojsko v areálu z *první republiky* téměř deset let vůbec nepůsobí.

13. prosince 2014, Politika versus jazyk. Jezdíme „do“ Ukrajiny?

V roce 1648 došlo po několika menších bouřích na Ukrajině k velkému protipolskému *kozáckému* povstání, které vedl *hejtman* Bohdan Chmelický.

4.3.2. Slova nová (neologismy)

Pojmem neologismus označujeme takové lexikální jednotky, které doposud nebyly součástí lexikální zásoby, avšak existuje jistá pravděpodobnost,

¹¹⁰ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 96.

¹¹¹ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 43.

že se jí stanou. Zprvu jsou užívány malou skupinou uživatelů či pouhým jedincem. Postupným rozšiřováním jejich užívání ztrácí příznak novosti a stávají se součástí neutrálního lexika.¹¹²

Neologické jednotky můžeme dále dělit na perspektivní, u kterých je velká pravděpodobnost, že se stanou prvky neutrální lexikální zásoby, a na jednotky, které se součástí běžného lexika nestanou. Ty můžeme dále rozlišit na neologismy neperspektivní (nevhodné náhrady již existujících výrazů), okazionalismy (příležitostná, nahodilá a často účelově vytvořená pojmenování), slova autorská (výrazy vytvořené pro potřeby určitého díla) a etapová pojmenování (slova označující novou skutečnost, mohou dosáhnout vysoké četnosti užívání, ale později se z běžného jazyka vytrácí).¹¹³ V naší práci však toto dělení nebudeme brát v potaz a veškeré neologické jednotky budeme řadit do jedné kategorie.

„Ve stylové oblasti umělecké je hlavní příčinou vzniku neologismů jejich funkce, totiž ozvláštnit novým, a tedy neotřelým slovem nebo slovním spojením určitý text.“¹¹⁴ Jako další příčiny vzniku neologismů uvádí Hauser potřebu pojmenovat nové věci, přičemž velkou část těchto pojmenování tvoří termíny, které prostřednictvím publicistické oblasti mohou přejít do obecného povědomí.¹¹⁵ Jílek doplňuje i další mimojazykové vlivy jako generační rozdíly nebo prestiž autora.¹¹⁶

Určování neologismů bylo obzvláště složité. Slovníky, které mapují tyto lexikální jednotky, jsou totiž poněkud zastaralé, což u rychle se vyvíjejících a proměňujících lexikálních vrstvy, jakou neologismy bezpochyby jsou, přináší řadu problémů, obzvláště pak při jejich určování. Podobná situace nastává i u elektronické databáze neologismů Neomat, která je sice aktuálnější (než např. slovníky *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 1 a 2*), ale její dostupná verze nabízí pouze lexikální jednotky zaznamenané v období let 1996–2005.

Pro dosažení co největší přesnosti a aktuálnosti naší analýzy jsme proto pracovali s Českým národním korpusem (zejména pak s jeho nejnovějšími korpusem SYN2010 a SYN2013PUB), kde jsme neologismy určovali na základě četnosti výskytu. Mezi neologismy jsme zařadili ty jednotky, které měly

¹¹² Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 43-44.

¹¹³ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 21-22.

¹¹⁴ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 97.

¹¹⁵ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 44-45.

¹¹⁶ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 22.

v korpusu velmi nízký výskyt v řádu jednotek či několika desítek. Započítali jsme zde taktéž aktualizované frazeologismy, internacionalismy či publicismy.

V analyzovaném vzorku textů jsme objevili 21 neologických jednotek. Ve většině případů šlo o okazionalismy či např. aktualizované frazeologismy a nepřímá pojmenování, jejichž úkolem je hlavně zaujmout pozornost čtenáře a poskytnout nové, netradiční pojmenování. Tyto jednotky zároveň ale porušují informativnost a neutralitu textů, v kterých se nachází. V případě okazionalismů je navíc porušena i pravdivost.

1. prosince 2014, Vláda: Syrské uprchlíky nechceme, raději zaplatíme

Ministerstvo vnitra pracuje na konkrétním plánu, jak do ČR v řádu týdnů dostat 30 až 50 lidí z donbaské oblasti, kde se stále bojuje a tamní území ovládají *proruští separatisté*.

4. prosince 2014, Případy (skoro)soudce Bednaříka

Případy (*skoro*)soudce Bednaříka

11. prosince 2014, Tma aneb Na Krnáčovou se řítí „Opencard 2“

Aby v Praze nenastala tma, radnice pod Hudečkovým vedením *zakázku zadala* takzvaně *z ruky* na jeden rok dosavadnímu dodavateli - skupině Eltodo.

4.4. Lexikální jednotky expresivní

Expresivní výrazy se vyznačují tím, že krom nociónálního významu v sobě nesou ještě příznak citový nebo volní (apelový).¹¹⁷ Tyto příznaky poté označujeme jako konotace,¹¹⁸ které se objevují ve všech stylových oblastech. Výjimku tvoří odborné názvy, u nichž je neexpresivnost jednou z hlavních vlastností.¹¹⁹ Podle klasifikace J. Zimy dělíme expresivitu na inherentní, adherentní a kontextovou.¹²⁰

V naší práci budeme věnovat pozornost pouze prvním dvěma typům expresivity. Kontextovou expresivitu nebudeme brát v potaz z důvodu, že nespadá výhradně do oblasti lexikální, ale je spíše jevem stylistickým.¹²¹ Přesto však považujeme za vhodné alespoň charakterizovat kontextovou expresivitu jako „[...] úmyslné nenáležitě užití jazykové jednotky v širším slova smyslu [...] v rámci stylové sféry [...], pro kterou není určená, obvyklá.”¹²² Kontextovou expresivitu dle této definice nese velké množství námi sledovaných jednotek lexikální zásoby (např. slova hovorová, archaismy, historismy atd.).

Expresiva hodnotící a nehodnotící nepřesně označující skutečnost použitá v rámci dílčí oblasti zpravodajské porušují pravdivost a neutralitu textů. Pokud jsou ovšem užita jako přesné označení skutečnosti a zároveň nehodnotí, pravdivost u nich zůstává zachována.¹²³

4.4.1. Expresivita inherentní

Inherentní expresivitu nacházíme u slov, u nichž je expresivita trvalou součástí jejich významu a nezáleží tedy na kontextu, v kterém se nachází. Inherentní expresivitu můžeme dále dělit dle způsobu vyjádření na hláskovou, slovotvornou¹²⁴ a lexikálně-sémantickou.¹²⁵

¹¹⁷ Bečka zmiňuje navíc expresivitu výrazovou a zvukovou, přičemž dodává, že se tyto druhy expresivity mohou často sdružovat - viz Bečka, J. *Česká stylistika*, s. 18.

¹¹⁸ Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 18.

¹¹⁹ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 51.

¹²⁰ Zima, J. *Expresivita slova v současné češtině*, s. 10-11.

¹²¹ Zima, J. *Expresivita slova v současné češtině*, s. 11.

¹²² Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 25.

¹²³ U tohoto podrobného členění opět vycházíme z nepublikovaného textu V. Jílka - viz JÍLEK, V. Zpravodajská lexikální vrstva z pohledu zásad informační kvality. In Bednaříková, B., Jílek, V., kol. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015 (v tisku).

¹²⁴ Zima, J. *Expresivita slova v současné češtině*, s. 10.

4.4.1.1. *Expresivita hlásková*

Hlásková expresivita je založena na hláskové stavbě slova a obsahuje taková hlásková spojení, jež nejsou u neexpresivních výrazů běžná. Hauser uvádí například spojení předpatrových souhlásek *d', t', ň, j* se zadními samohláskami, zejména pak s *u*.¹²⁶

Identifikace hláskové expresivity je velmi jednoduchá, jelikož je viditelná již na první pohled. V textech, které jsme analyzovali, se ovšem žádný takový výraz nevyskytoval. Hauser jako příklady hláskové expresivity uvádí slova *nekňuba, ňouma, čučet* aj.¹²⁷

4.4.1.2. *Expresivita slovotvorná*

Slovotvorná expresiva tvoří výrazy zdrobnělé (deminutiva), zveličené (augmentativa), zesílení a zjemnění původních vlastností, názvy nositelů vlastností vyznačujících se nápadným znakem, názvy osob se zápornou předponou a výrazy s negativní předponou cizí, které můžeme rovněž označit za augmentativní.¹²⁸

Velká část těchto výrazů nese zároveň pozitivní či záporný příznak (viz dále). Hauser uvádí častý příznak pozitivní u deminutiv, zatímco u augmentativ lze častěji narazit na záporný.¹²⁹

V rámci naší práce jsme objevili pouze jediný výraz spadající do kategorie slovotvorné expresivity. Jeho identifikace byla opět velmi jasná již na první pohled.

8. prosince 2014, Hlídači policistů měli napíchnuté telefony

Do několika věznic poslali *balíčky*, které obsahovaly žiletky a nože.

¹²⁵ Toto označení jsme převzali od Hausera - viz Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 49. Zima namísto toho uvádí kategorii expresivity citoslovcí a výrazů onomatopoických - viz Zima, J. *Expresivita slova v současné češtině*, s. 30.

¹²⁶ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 49.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 24.

¹²⁹ Vyskytují se ovšem případy, kdy dochází ke změně kvality expresivního příznaku podle kontextu, ve kterém je expresivní výraz použit. Např. některá deminutiva mohou nést záporný, znevažující význam (*příteliček, učeničko* aj.), zatímco augmentativa mohou nést i příznak pozitivní (*chlapisko, psisko* atd.) - viz Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 49.

4.4.1.3. *Expresivita lexikálně-sémantická*

Lexikálně sémantickou expresivitu obsahují slova, u nichž je expresivní už základní význam, který sám vyvolává citové hodnocení. Tento typ expresivity mají citoslovce vyjadřující emoce, onomatopoeia, slova od nich odvozená nebo lexikální jednotky, u nichž je expresivita obsažena přímo ve významu.¹³⁰

Do této kategorie jsme tedy započítali taktéž expresivní frazeologismy, neboť fungují jako jeden významový celek, v kterém je expresivita přímo obsažena.

Narazili jsme celkem na 25 lexikálně-sémantických expresiv, z nichž více než polovinu tvořily právě expresivní frazeologismy, přesněji jsme jich napočítali 16. Ve slovnících jsou tyto jednotky označeny zkratkou *expr.*

5. prosince 2014, Pomoc krajanům: bydlení, stravné, 50 tisíc na hlavu

Krajané, kteří už využili možnosti trvalého pobytu v republice při útěku z války na Ukrajině nebo v Sýrii a *na vlastní pěst* přesídlili do Česka, plošnou finanční pomoc od státu nedostali.

10. prosince 2014, Vrbětice: 988 tun trhavin

Na firmu Imex Group o víkendu zaútočil ministr financí Andrej Babiš (ANO), když naznačil, že *ve* výbuchu mohlo *mít prsty* samotné vedení firmy.

11. prosince 2014, Tma aneb Na Krnáčovou se řítí „Opencard 2“

Sotva se noví konšelé pod vedením primátorky Adriany Krnáčové rozkoukali na pražské radnici, už se na ně valí *průšvih*.

U posledního příkladu bychom rádi upozornili na velmi nápadné užití kontextové expresivity, kdy výraz *konšelé* je nenáležitě užit v rámci sféry, pro kterou není primárně určen¹³¹ (jde o historismus, který neoznačuje danou historickou skutečnost). V tomto případě se navíc s velkou pravděpodobností jedná o ironii.

¹³⁰ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 49-50.

¹³¹ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 25.

4.4.2. Expresivita adherentní

Na rozdíl od expresivity inherentní, expresivita adherentní není přítomna v základním významu slova, ale objevuje se až jako další význam v určitém kontextu. Tuto expresivitu tedy mohou nést pouze vícevýznamové (polysémnní) lexikální jednotky.¹³² Taková slova mohou nést i více vedlejších významů, které jsou buď neutrální, nebo expresivní.¹³³

Podle této charakteristiky bylo také velmi jednoduché adherentní expresivitu objevit. Ve slovnících tyto výrazy mají více než jeden význam, přičemž alespoň jeden z nich je označen jako expresivní. Poté již bylo jen na naší interpretaci, abychom rozhodli, zdali bylo dané slovo použito jako neutrální, nepříznakové, či autor využil jeho expresivního významu. V analyzovaných textech jsme našli 14 takových jednotek.

2. prosince 2014, Vláda: Černý pasažér Žák zůstává poradcem hradu

Exministr dopravy *se* tak mohl *ohánět* průkazem i v těchto prostředcích.

3. prosince 2014, Putin vybruslil z drahého špásu

Putin *vybruslil* z drahého *špásu*

12. prosince 2014, Ministra Dienstbiera tíží posudek pro Bohemians

Z toho 20 procent mělo *putovat* do kasy původního majitele hráče.

¹³² Zima, J. *Expresivita slova v současné češtině*, s. 10.

¹³³ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 25.

4.5. Druhy expresivních příznaků podle kvality

Expresivní výrazy můžeme dále dělit dle citových příznaků na jednotky s citovým příznakem pozitivním a jednotky s citovým příznakem záporným.¹³⁴ Slova, která nespádají do žádné z těchto kategorií, budeme řadit do slov s citovým příznakem bez další specifikace. Hauser uvádí, že citovost se objevuje nejčastěji v mluvených projevech, zejména pak ve vrstvě hovorové.¹³⁵

Identifikace takových jednotek je většinou jednoznačná, jelikož citové zabarvení můžeme poznat ze slova samotného i z kontextu, v kterém je použito. SSČ však neuvádí dílčí rozdělení např. na slova familiární, dětská, eufemismy, dysfemismy, slova zhrubělá atd. V některých případech navíc citový příznak ve slovnících nebyl uvedený vůbec. Pokud byl ovšem jasně viditelný, zařadili jsme dané slovo do těchto kategorií sami.

4.5.1. Citový příznak pozitivní

Pozitivní citový příznak má podle Hausera několik skupin slov, které uvádíme níže. V rámci analýzy jsme však všechny tyto jednotky zahrnuli do souhrnné kategorie slov s citovým příznakem pozitivním.

Důvěrná slova jsou užívána v okruhu blízkých osob a často bývají zdrobnělá (deminutiva).¹³⁶

Slova domácká jsou užívána v domácím prostředí, odkud přechází do blízkého společenského okolí. Jedná se o pojmenování rodinných vztahů.¹³⁷ Hypokoristika jsou citově zabarvené obměny vlastních jmen.¹³⁸ Mezi laudativa poté řadíme slova chválicí, lichotivá.¹³⁹

¹³⁴ V naší práci se budeme držet dělení P. Hausera. S jiným dělením přichází například Hubáček, který dle citového zabarvení dělí slova na nociónální, emocionální, slova užitá ironicky a slova užitá v žertovném smyslu. Skupinu slov emocionálních poté dělí na slova lichotivá a hanlivá, což jsou dvě skupiny velmi podobné slovům s citovým příznakem pozitivním a záporným. Bečka pak expresivní výrazy dělí dle expresivity zvukové, citové, apelové a výrazové. - Srov. Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 50-51, Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 100-103, Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 116-128.

¹³⁵ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 50-51.

¹³⁶ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 26.

¹³⁷ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 50.

¹³⁸ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 101.

¹³⁹ Jílek laudativa řadí mezi slova důvěrná, familiární, my se však držíme rozdělení P. Hausera - viz Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 26.

Do skupiny dětských slov zahrnujeme výrazy užívané malými dětmi a dospělými v rozhovoru s nimi.¹⁴⁰

Eufemismy neboli zjemňující výrazy (meliorativa) nahrazují nepříjemné či nevhodné skutečnosti výrazem vhodnějším, který tyto nepříjemnosti zakrývá.¹⁴¹ Často jde o synonyma či víceslovná obrazná pojmenování.¹⁴²

V analyzovaných textech nebylo použití citově pozitivních slov příliš časté. Narazili jsme pouze na 3 výrazy, které jsme označili za eufemismy. Všechny byly navíc ze stejného textu, přičemž v jednom případě byl totožný eufemismus použit jak v titulku, tak v textu samotném. Uvádíme ho tedy jen jednou.

1. prosince 2014, Němci uvažují o eutanazii, mluví ale o „pomoci zemřít“

Němci uvažují o eutanazii, mluví ale o „*pomoci zemřít*“

Diskuse o lékařské asistenci při *dobrovolném ukončení života* nevléčitelně nemocných, kterou zahájili poslanci Bundestagu, byla velmi emocionální.

4.5.2. Citový příznak záporný

Stejně jako u slov s citovým příznakem pozitivním i zde Hauser uvádí několik kategorií. Pro potřeby naší práce jsme se rozhodli všechny tyto jednotky zahrnout do jedné skupiny slov s citovým příznakem záporným.

Do kategorie hanlivých slov se řadí augmentativní výrazy¹⁴³ nebo slova, která vyjadřují negativní, odmítavý či pohrdavý postoj mluvčího.¹⁴⁴

Do slov zhrubělých a vulgárních náleží výrazy vzbuzující odpor nebo pohoršení, jež jsou znakem nespolečenského vyjadřování. Spadají sem také nadávky nebo oslovení z nich vzniklá.¹⁴⁵ Hauser uvádí slova zhrubělá a vulgární ve dvou kategoriích.¹⁴⁶ Hranice mezi těmito výrazy však není často jasně daná a záleží na subjektivním postoji každého jedince.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 50.

¹⁴¹ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 95-96.

¹⁴² Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 27.

¹⁴³ O kterých Hauser prohlašuje, že mají takřka vždy záporný citový příznak - viz Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 51.

¹⁴⁴ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 27.

¹⁴⁵ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 51.

¹⁴⁶ Stejně jako např. další autoři - Srov. Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 27, Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 96, Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 51.

¹⁴⁷ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 28.

Dysfemismy tvoří protějšek eufemismů. Jde tedy o jednotky zdůrazňující, zesilující nepříjemné skutečnosti.¹⁴⁸ Hauser je řadí mezi vulgární výrazy.¹⁴⁹

Stejně jako u slov s citovým příznakem pozitivním, i u slov záporných nebyl výskyt ve zpravodajských textech nijak velký. Jednalo se o 6 jednotek, z nichž pět jich bylo totožných a pocházelo ze stejného textu, proto tento výraz uvádíme pouze jednou (v prvním příkladu).

4. prosince 2014, Léčitelé se bouří proti ministru Němečkovi

Tažení proti *šarlatánům* je správné, ale chceme i seriózní výzkum, píší v dopise zastánci biotroniky.

5. prosince 2014, Na Facebook jsou lidé i úřady krátcí

Nejen lidé, ale i české úřady přitom nemají šanci *praktiky* nadnárodních firem jakkoli kontrolovat.

4.5.3. Slova s citovým příznakem bez další specifikace

Jako v předchozích případech, i zde byl výskyt lexikálních jednotek nízký. Do této skupiny jsme zařadili ty výrazy, u kterých se nám nepovedlo určit kladný či záporný citový příznak. Celkově jsme narazili pouze na 3 takové případy.

1. prosince 2014, Zeman uspěl. Česko přijme první krajany z Ukrajiny

Premiér Bohuslav Sobotka (ČSSD) byl zpočátku proti repatriaci s argumentem, že pro ni není důvod a akce by mohla zneužít ruská propaganda – *drtivá* většina Ukrajinců hlásících se k českému původu totiž žije na západě Ukrajiny, kam nynější konflikt nedosahuje.

8. prosince 2014, Hlídači policistů měli napíchnuté telefony

Vedení GIBS čelí kritice i za jiné hazardní „*kousky*”.

9. prosince 2014, GIBS vyšetřuje, kdo napíchnul její inspektory

Podstatou kauzy je skutečnost, že desítky zaměstnanců GIBS, kteří hlídají policisty, celníky a vězeňskou službu, měly v mobilech „*vychytávku*”, jež monitovara hovory, kopírovala SMS a umožňovala prostorový odposlech.

¹⁴⁸ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 96.

¹⁴⁹ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 51.

4.6. Vrstva slov cizích (internacionalismy)

Již v úvodu čtvrté kapitoly jsme poznamenali, že se slovy cizího původu budeme zabývat pouze částečně, a to v případech, kdy u těchto slov nedošlo ke zdomácnění, přizpůsobení výrazu. Budeme tedy sledovat pouze ty lexikální jednotky, u kterých je stále patrný příznak cizosti, přičemž nebudeme započítávat názvy firem, organizací či výrobků, které mají čistě pojmenovací funkci a jiným bezpříznakovým způsobem pojmenovat nejdou.

Internacionalismy tedy můžeme řadit na stupnici, kde na jednom pólu jsou slova zcela přizpůsobená, zdomácněná a na druhém slova nepřizpůsobená. Mezi nimi se pak nachází jednotky, které patří k běžným lexikálním prostředkům, avšak udržují si jisté rysy cizosti, ať už ve zvukové nebo grafické podobě.¹⁵⁰ Mezi nepřizpůsobené jednotky řadíme dle Hausera cizí reálie (měny, oděvy, jídla, zvyklosti, zeměpisné jevy atd.), slova citátová a jejich frazeologismy¹⁵¹, skutečné citáty (např. přísloví, úsloví) a slova okřídlená (reálné výroky známých postav a jejich kalky). Tyto jednotky si uchovaly původní podobu, i když některé z nich mohou projít mírným zdomácněním (např. skloňováním).¹⁵² Hauser dále uvádí, že citátová slova jsou vždy stylisticky příznaková a často slouží jako intelektualizace projevu.¹⁵³

Kalky jsou doslovné překlady z cizích jazyků.¹⁵⁴ Příznak cizosti u těchto jednotek je, stejně jako u jiných zdomácnělých slov, velmi malý, proto jsme je do kategorie internacionalismů nezapočítali. Výjimku jsme udělali pouze u kalků citátových slov a frazeologických kalků, které jsme zařadili taktéž do frazeologismů. Do kategorie internacionalismů jsme dále nezapočítali ani jednotky, jako např. cizí měny, které jsou podle Hausera nepřizpůsobené, jelikož výskyt těchto slov v korpusu je velmi vysoký a považujeme je za obecně známá pojmenování. Zdali je daná cizí lexikální jednotka nepřizpůsobená jsme

¹⁵⁰ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 51-52.

¹⁵¹ Založené na obrazném pojmenování - viz Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 30.

¹⁵² To se však netýká skutečných citátů a okřídlených slov.

¹⁵³ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 52-54.

¹⁵⁴ Filipec a Čermák uvádí kalky slovotvorné (*s-vědomí - con-scientia, Ge-wissen*), frazeologické (*udělat něčemu konec - Ende machen*), hybridní slova (*nadace - nadání+fundace*) a kalky sémantické, u kterých český výraz přebírá význam ekvivalentu v cizím jazyce (*elektrický proud - der Strom, current, courant*) - viz Filipec, J., Čermák, J. *Česká lexikologie*, s. 122.

rozhodovali na základě četnosti v Českém národním korpusu. Slova dosahující více než tisíce výskytů jsme považovali za zdomácnělá.

Celkem jsme v textech narazili na 4 případy nepřizpůsobených internacionalismů. Třikrát se však jednalo o tutéž jednotku (viz první příklad), která se navíc objevila ve stejném textu. Takové výrazy, nejsou-li přeloženy nebo vysvětleny, porušují informativnost a přispívají tak k větší nesrozumitelnosti.

4. prosince 2014, Proti trikům s DPH by měla EU pomoci i u vína a cigaret

Evropská unie by měla výrazně rozšířit seznam komodit, u kterých dovoluje obrácený systém účtování DPH, takzvaný *reverse charge*.

5. prosince 2014, Kvůli poslaneckým platům chystá šéf NKÚ stížnost

Kalova stížnost *de facto* znamená, že by soud musel zpětně své vlastní rozhodnutí popřít.

Máme za vhodné okomentovat první uvedený příklad. Jedná se totiž o terminologický internacionalismus, který má v korpusu velmi malý výskyt, ale v textu je vysvětlen. To je také důvod proč právě tento příklad neporušuje informativnost textu. V analyzovaných člancích jsme však našli internacionalismy, které informativnost porušují. Vyskytovaly se však převážně v citacích, proto jsme je do naší analýzy nezahrnuli.

4.7. Pojmenování frazeologická a idiomatická

Frazeologická pojmenování neboli frazeologismy (jinak též frazémy) tvoří ustálená víceslovná pojmenování, jejichž význam není odvoditelný z významů jednotlivých částí. Tato pojmenování nesou význam nový, přenesený, který je spojený s celým frazeologismem.¹⁵⁵ Uplatnění nachází především v oblasti hovorové, často se však objevují i v publicistice a umělecké oblasti. Zde fungují jako charakterizační jednotky zejména v řeči postav.¹⁵⁶ Přestože chápeme, že frazeologismy jsou nepřímá pojmenování, vyčlenili jsme jim (stejně jako např. Hauser¹⁵⁷) vlastní kapitolu.

Hauser dělí frazeologismy podle rozsahu frazeologizace na spojení s jedním frazeologickým členem (*vlčí mák* - frazeologizováno je slovo vlčí, které nese význam divokosti, nepěstovanosti) a spojení slov frazeologizovaných jako celek (*bílá vrána* - ve smyslu výjimka). Dále dodává, že neterminologická spojení bývají často expresivní, terminologická se nachází zejména v botanice, zoologii, astronomii.¹⁵⁸

Grepl dělí frazémy na nevětné a větné, přičemž Jílek přidává ještě přechodový typ - rčení (úsloví).¹⁵⁹ Této typologie se budeme v naší práci držet. K určování jednotlivých frazeologismů jsme pracovali zejména se slovníky SČFI, SSČ a SSJČ. V některých případech, kdy slovníky nedostačovaly, jsme se ovšem museli spolehnout na vlastní jazykový cit.

4.7.1. Frazémy nevětné

Nevětné frazémy získávají svou podobu až v konkrétních kontextech. Jsou tedy podle potřeby gramaticky uzpůsobovány. Mezi nejčastější typy patří frazémy s funkcí slovesnou, které obsahují sloveso, s funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací adjektiva a substantiva nebo kombinací substantiv, frazémy s funkcí adverbialní, vzniklé kombinací substantiva a adjektiva, případně několika

¹⁵⁵ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 160.

¹⁵⁶ Hubáček, J. *Učebnice stylistiky*, s. 110.

¹⁵⁷ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 160.

¹⁵⁸ Hauser dále doplňuje rozdělení frazeologismů dle slovnědruhové příslušnosti, jazykových typů částí frazeologismu, příznaků citových, stylistických oblastí a podle původu - viz Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 161-163, Bečka přichází s rozdělením frazeologismů na intenzifikační (zesilující), verbalizační (slovesné) a konkretizační (rčení, přirovnání) - srov. Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 79-83.

¹⁵⁹ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 71-72, srov. Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 74.

substantiv a frazémy z neplnovýznamových slov. Do této kategorie řadíme taktéž ustálená přirovnání.¹⁶⁰ V naší práci však nebudeme dále rozlišovat jednotlivé typy nevětných frazémů. Do této kategorie navíc zahrneme i víceslovná metaforická pojmenování a aktualizované tvary původních nevětných frazeologismů.

V rámci analýzy jsme narazili na 176 nevětných (z převážné části slovesných) frazeologismů. Jejich velký výskyt připisujeme zejména snaze o stručné a rychlé vyjadřování. Expresivní frazémy¹⁶¹ (které jsme zařadili rovněž do expresiv lexikálně-sémantických) však porušují pravdivost a neutralitu, kdežto frazémy s nízkou četností výskytu (aktualizované, které jsme taktéž zahrnuli do skupiny neologismů) porušují informativnost a neutralitu.

3. prosince 2014, Země v ledové pasti

Námraza totiž poškodila transformátory a tisíce domácností zejména na Moravě a na Vysočině *se ocitly bez proudu*.

5. prosince 2014, Na Facebook jsou lidé i úřady krátkí

...říká *druhý muž Seznamu* Michal Feix.

13. prosince 2014, Ministra Dienstbiera tíží posudek pro Bohemians

Láska ke Klokanům ho však podle informací LN může *přijít politicky draho*.

Poslední příklad je dobrou ukázkou aktualizovaného frazeologismu.

4.7.2. Přejídný typ mezi nevětnými a větnými frazémy - rčení (úslví)

Klíčovým prvkem rčení neboli úslví je sloveso, které se mluvnicky mění a tím se začleňuje do promluvy dle kontextu. Některá rčení však mají ustálenou podobu a nevyskytují se v infinitivním tvaru (např. *jde to jako na drátkách*).¹⁶²

Do této skupiny jsme zařadili pouze trojici frazémů.

6. prosince 2014, Kraj mlčí, ale o potížích Vrbětic věděl

I přes tato vyjádření *si* vedení zlínského kraje *myje ruce*.

¹⁶⁰ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 71-72.

¹⁶¹ Do kterých lze počítat i přechodové typy - rčení.

¹⁶² Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 164.

6. prosince 2014, Podivný prodej pozemků na závodišti v Chuchli

Teď by ale mohl *přijít i o to málo, co mu ještě* na tradičním dostihovém okruhu *zbylo*.

9. prosince 2014, Operátoři znovu vydělávají na živnostnících

Kontroverzní změna, přijatá navzdory odporu telekomunikačního úřadu i výhradám Evropské komise, přitom nejvíce dopadne na živnostníky a malé podnikatele, kteří si *sáhnou hlouběji do kapsy*.

4.7.3. Frazémy větné

Bývají především hotové slovesné nebo neslovesné věty, popřípadě souvětí, jež se do kontextu řadí jako celek.¹⁶³ Nejčastěji se jedná o následující frazeologismy, které však pro potřeby naší práce nebudeme dále diferencovat, ale zahrneme je všechny do jedné kategorie.

Pořekadla mají neměnnou, často veršovanou podobu a obvykle hodnotí nebo popisují nějakou situaci či osobu.¹⁶⁴ Pranostiky jsou pak druhem pořekadel, které popisují a zobecňují zkušenosti s určitým obdobím roku a jeho specifickým počasím nebo zemědělskými pracemi.¹⁶⁵ Přísloví se od pořekadel odlišují mravním poučením. Nepotřebují kontext, neboť samy o sobě mají smysl.¹⁶⁶ Dále se mezi větné frazémy řadí i okřídlená slova, která jsme zmínili již ve vrstvě slov cizích.

Větné frazeologismy jsme ve zkoumaných textech neobjevili. Hauser uvádí příklady větných frazeologismů: *My o vlku a vlk za humny. Všude dobře, doma nejlépe. Na nový rok o slepičí krok.* a jiné.

4.7.4. Idiomy

Někdy bývají od frazeologismů vyčleňovány idiomy. Jde o frazeologismy, ve kterých se vyskytují slova či tvary slov, jež se mimo tento idiom ve slovní zásobě nevyskytují.¹⁶⁷ Jedná se o tzv. monokolokabilní prvky (*pozdě bycha honit, myši mají pré*) nebo i lexikální a gramatické archaismy (*nemá kouska rozumu*).

¹⁶³ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 72.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 164.

¹⁶⁵ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 73.

¹⁶⁶ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 164.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 161.

Dříve byly za idiom považovány frazeologismy nepřeložitelné do jiného jazyka, avšak od této definice se upouští.¹⁶⁸

Pouze v jediném případě jsme nalezený frazeologismus označili za idiom. Jílek¹⁶⁹ zmiňuje, že idiomy, které jsou nevětné nepřesné a/či hodnotící nebo větné a nadvětné porušují informační kvalitu ve všech třech aspektech, které sledujeme, tedy v pravdivosti, informativnosti i neutralitě. Naopak idiomy přesné a nehodnotící, což je i náš jediný případ, porušují pouze informativnost a neutralitu, přičemž pravdivost u nich zůstává zachována.

2. prosince 2014, Benzin zlevňuje, pumpy rekordně vydělávají

Takže v místě minimální konkurence, zejména na dálnicích, *je* benzín *k máni* za 39 korun.

¹⁶⁸ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 71.

¹⁶⁹ Ve svém dosud nepublikovaném textu - JÍLEK, V. Zpravodajská lexikální vrstva z pohledu zásad informační kvality. In Bednaříková, B., Jílek, V., kol. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015 (v tisku).

4.8. Nepřímá pojmenování

Základem nepřímého (obrazného) pojmenování¹⁷⁰ je „[...] užití slova pro jinou skutečnost, než slovo běžně, tj. ve svém lexikálním významu označuje.”¹⁷¹ Tato pojmenování se užívají především za úmyslem pojmenovávat nově, jinak, výrazněji ap.¹⁷² Mohou vzniknout na přímém vztahu mezi skutečností, která je pojmenována, a skutečností jinou. Pokud je takový vztah místní, časový nebo příčinný, jedná se o metonymii, při vztahu části a celku pak jde o synekdochu, kterou však v naší práci zahrneme do kategorie metonymií. Další typ nepřímého pojmenování vzniká na základě podobnosti. Ta může být přímo vyslovená, jako v případě přirovnání, nebo jen naznačená, což je případ metafory.¹⁷³

U lingvistů se setkáváme s různým dílčím členěním nepřímých pojmenování.¹⁷⁴ V naší práci jsme se však takovým podrobným řazením nezabývali, ale opět jsme pracovali se souhrnnými kategoriemi. Výjimku jsme udělali u personifikace, což je velmi častý druh metafory, který bývá samostatně vyčleňován.¹⁷⁵

Obrazná pojmenování byla v námi zkoumaném vzorku hojně využívána. Příčin je hned několik. Nepřímá pojmenování totiž dovolují označovat věci nově, zajímavě a častokrát úsporně a výstižně. Aktualizované tvary, které jsme v naší analýze hledali, ovšem porušují neutralitu textu.

4.8.1. Metafora

Základní vlastností metafory je přenesení významu na základě vnější podobnosti, která se může týkat tvaru, barvy, rozsahu, umístění, funkce atd.¹⁷⁶ Podobnost může být nápadná i nenápadná a může se týkat znaků hlavních, ale i podružných, průvodních nebo i náhodných.¹⁷⁷

¹⁷⁰ V oblasti literární teorie je pro tyto jednotky vyčleněn termín tropus - viz Hrabák, J. *Poetika*, s. 138.

¹⁷¹ Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 130.

¹⁷² Filipec, J., Čermák, J. *Česká lexikologie*, s. 108.

¹⁷³ Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 130.

¹⁷⁴ Srov. Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 70-76, Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 130-150, Filipec, J., Čermák, J. *Česká lexikologie*, s. 108-120.

¹⁷⁵ Hrabák, J. *Poetika*, s. 146.

¹⁷⁶ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 71.

¹⁷⁷ Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 142.

V případě, že je metafora především jevem aktualizace, novosti vyjádření, básnické invence atd., mluvíme o metafoře obrazné, aktuální,¹⁷⁸ která se vyskytuje především v uměleckých a publicistických textech a často je expresivního rázu. „V tomto typu metafor se nepřenáší pouze pojmenování, ale do jisté míry i celý jeho primární význam, který vytváří „pozadí“ (konotace) významu metaforického.“¹⁷⁹ Tento druh metafory budeme sledovat, neboť porušuje základní aspekt informační kvality, kterou je neutralita.

Jiným typem metafory je poté metafora lexikalizovaná, uzuální, která už získala nebo získává společenské hodnoty.¹⁸⁰ Patří sem jednotky, které se již plně ustálily v systému jazyka a plní tak především funkci pojmenovavací (např. *stolička* - zub). Oproti aktuálním metaforám jsou u tohoto typu konotace spíše nežádoucí (slovo *stolička* už tedy nevyvolává představu nábytku).¹⁸¹ Tyto jednotky tedy nelze považovat primárně za příznakové a v naší práci jim nebudeme věnovat pozornost.¹⁸² Dále se jedná o expresivní synonyma, ustálená slovní spojení a frazémy.¹⁸³

Vedle personifikace můžeme z řad metafor vyčlenit například synestézii (přenos na základě spojení různých smyslových vněmů - např. *tichá tma*), animizaci (velmi blízká personifikaci, kdy se na věci přenáší vlastnosti živých bytostí, ovšem ne lidských¹⁸⁴ - např. *pila kvičí*)¹⁸⁵ nebo apelativizovaná propria, která tvoří zobecněná vlastní jména na základě podobnosti (*goliáš* - obr, *donchuán* - milovník, *eden* - ráj).¹⁸⁶ Bečka hovoří také o metaforách publicistických, z kterých se často stávají novinářská klišé.¹⁸⁷

V naší práci jsme vycházeli z typologie metafory, kterou uvádí Hauser.¹⁸⁸ Mezi metafory jsme proto započítali pouze metafory jednoslovné, zatímco víceslovná pojmenování s přeneseným významem jsme zařadili mezi frazeologismy.

¹⁷⁸ Filipec, J., Čermák, J. *Česká lexikologie*, s. 109.

¹⁷⁹ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 97-98.

¹⁸⁰ Filipec, J., Čermák, J. *Česká lexikologie*, s. 109.

¹⁸¹ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 98.

¹⁸² Jílek v tomto případě hovoří o rozpadlé polysémii, kdy jednotky postupně ztrácí vztah k motivujícímu slovu - viz Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 45.

¹⁸³ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 98.

¹⁸⁴ Tento typ metafory se však podle Hrabáka neujal a splýnul s personifikací - viz Hrabák, J. *Poetika*, s. 147.

¹⁸⁵ Mistrík, J. *Štylistika*, s. 139.

¹⁸⁶ Filipec, J., Čermák, J. *Česká lexikologie*, s. 115.

¹⁸⁷ Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 149.

¹⁸⁸ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 71-73.

Určit metaforu je poměrně snadné, a to díky její obraznosti. Ve slovnících jsou navíc metaforické a metonymické jednotky označeny zkratkou přen. Ve vzorku zkoumaných článků jsme objevili 74 metafor.

4. prosince 2014, Případy (skoro)soudce Bednařika

Justiční *špičky* řeší choulostivý problém.

6. prosince 2014, Na ledovku jako na povodeň

Padla by tak i *zed'* mezi státem ovládanými Českými drahami a státním správcem kolejí, společností SŽDC.

8. prosince 2014, Hlídači policistů měli napíchnuté telefony

...popsal LN *mrazivé* překvapení důvěryhodný zdroj z GIBS.

4.8.2. Personifikace

Jak již bylo řečeno, personifikace jsou zvláštním druhem metafor, u kterých je neživým věcem přisuzována činnost či vlastnost živých bytostí.¹⁸⁹

Mezi personifikace jsme však nezapočítali tzv. kvazipersonifikace, které významově patří do metonymií, popř. synekdoch, u kterých dochází k zastoupení určitého okruhu osob významově nadřazeným, neživotným pojmenováním.¹⁹⁰ Tyto jednotky se tak velmi často pojí se synekdochami, proto jsou v rámci naší analýzy k nalezení právě ve spojení s těmito jednotkami (viz příklady u synekdoch a metonymií), samotnou kvazipersonifikaci jsme však neanalyzovali.

Personifikace se ukázala být velmi často využívaným prostředkem, celkem jsme ji totiž objevili ve 126 případech. Její určování opět nebylo nijak zvlášť složité.

1. prosince 2014, Spor o platy poslanců: ve hře je 630 milionů

LN ale získaly *návrh* z dílny jeho ČSSD, který *počítá* s růstem o téměř deset procent.

¹⁸⁹ Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 147.

¹⁹⁰ Např. použití výrazu *rada jednala* namísto *členové rady jednali* atd. - viz Srpová, H. *K aktualizaci a automatizaci v současné psané publicistice*, s. 119.

10. prosince 2014, Děti do jeslí, matky do práce

Pomoci s místy pro děti by měl zákon o dětských skupinách, který v listopadu navzdory prezidentovu vetu schválila sněmovna.

13. prosince 2014, Blatný, Havel, Renaud

Šestisetstránkový „román faktu“ Martina Reinera *nenášel* ve 24. ročníku obnovené ankety Lidových novin o knihu roku *přemožitele*.

4.8.3. Metonymie a synekdocha

Metonymie je takovým obrazným pojmenováním, u něhož dochází k přenosu významu na základě vnitřní souvislosti. Nejčastěji vzniká metonymický význam až při užití v konkrétním kontextu, méně typické je pak, že jsou tyto významy součástí významové struktury slova.¹⁹¹ „Na rozdíl od metafory si metonymie v podstatě vždy uchovává primární význam přenášeného pojmenování, pouze ho zasouvá do pozadí.“¹⁹²

Bečka uvádí, že frekventovaným důvodem užití metonymií je snaha zestručnit výraz. Z mluvené a slangové řeči poté metonymie často přechází i do projevů psaných, často pak do oblasti publicistické (např. *Hirošima* je vážným momentem).¹⁹³

Podle Hausera dělíme metonymie do třech kategorií. První z nich jsou metonymie strukturní, u kterých mají slova vedle původního významu i význam metonymický. Patří sem názvy dějů přenášené na pojmenování (osoby, věci, místa), názvy vlastností přenesené na svého nositele a názvy povolání přenesené na místo provozování. Další skupinu pak tvoří názvy materiálů přenesené na výrobky, názvy obalů a nádob, přenesené na věci, které skladují a názvy míst přenesené na osoby, které zde žijí, pracují, bydlí atd.

Druhou kategorií je podle Hausera metonymie kontextová, která je založena na přenosu vlastního jména. Jedná se zejména o přenesení jména autora na pojmenování jeho díla a jména zeměpisného na událost, která se v této lokaci odehrála (*Waterloo* jako výraz porážky).

¹⁹¹ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 73.

¹⁹² Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 98.

¹⁹³ Bečka, J. V. *Česká stylistika*, s. 136.

Poslední kategorii tvoří metonymie etymologické (historické), které Jílek označuje také jako apelativizovaná propria.¹⁹⁴ Podobně jako u metafor u nich dochází k zobecnění osobních a místních vlastních jmen, při němž tato jména ztrácí velké písmeno a jsou často počesťována. Mnohá z těchto slov se navíc od svých původních vlastních jmen vzdálila natolik, že jejich spojení je pro běžného uživatele nepostřehnutelné. Patří sem vlastní jména, která se stávají typem (Caesar - *císař*), označení fyzikálních jednotek dle jejich objevitelů či pojmenování výrobků dle jejich vynálezců a produkty nebo výrobky pojmenované podle míst, kde se vyrábějí.¹⁹⁵

Synekdocha je považována za zvláštní typ metonymie, u kterého jde nejčastěji o zastoupení části a celku. Nejvíce se poté můžeme setkat s typem pars pro toto (přenesení části na celek, např. *kolo* - součást a celý stroj) nebo s případem opačným, kdy je pojmenování celku přenášeno na část (totum pro parte, např. *angrešt* - rostlina a její plod).¹⁹⁶ Mistrík zmiňuje ještě další typy synekdoch: species pro genere (druh za rod), genus pro specie (rod za druh)¹⁹⁷ a Filipec s Čermákem navíc připojují zastoupení neurčitého a určitého počtu, plurálu a singuláru a konkrét a abstrakt.¹⁹⁸ My jsme však toto dílčí členění dále nerozlišovali a všechny typy synekdoch zahrnuli do jedné kategorie.

Obdobně jako metafory, i metonymie můžeme dělit na aktuální a uzuální.¹⁹⁹ Stejně jako v případě metafor, i u metonymií jsme sledovali pouze nápadné, aktuální metonymie, které porušují informační kvalitu, přesněji její neutralitu. Uzuální metonymie a synekdochy, u nichž není na první pohled patrné, že jsou přeneseným pojmenováním (čtenář si tedy vůbec neuvědomí, že o metonymii či synekdochu jde), jsme tedy nezaznamenávali.

Jako příklad takové uzuální metonymie uvádíme text Kraj mlčí, ale o potížích Vrbětic věděl z 6. prosince, v kterém jsme narazili na velmi uzuální etymologickou metonymii - výraz *žiletka*, který vznikl ze jména jejího vynálezce K. C. Gilletteho. V tomto případě si trůfáme tvrdit, že pro běžného čtenáře je tento metonymický přenos nepostřehnutelný, a tudíž jej nelze považovat za příznakový.

¹⁹⁴ Jílek, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, s. 46.

¹⁹⁵ Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*, s. 74-76.

¹⁹⁶ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 99.

¹⁹⁷ Mistrík, J. *Štylistika*, s. 142.

¹⁹⁸ Filipec, J., Čermák, J. *Česká lexikologie*, s. 110.

¹⁹⁹ Grepl, M. *Příruční mluvnice češtiny*, s. 98.

V analyzovaných textech jsme narazili na 452 metonymií a synekdoch. Drtivou většinu (437 výskytů) tvořily právě synekdochy, které svou nepřesností porušují pravdivost. Jejich hojné užití je dle nás zapříčiněno zejména snahou o stručné, jednoduché a rychlé vyjadřování. Aktuálních metonymií jsme našli 15.

4. prosince 2014, Případy (skoro)soudce Bednaříka

Vadí jim nekoncepčnost výběru soudců, kteří mohou být *v taláru* až do 70 let.

5. prosince 2014, S tážickým dluhem Česko ještě vyhráno nemá

A tři dny před Zemanovým odletem na konci listopadu EGAP skutečně *dostal první splátku* pohledávky v celkové výši asi 50 milionů korun *od tamní cementárny* Tadžikcement.

11. prosince 2014, S tajemnou firmou mizí české peníze a nafta

Jenže v pondělí na sebe *Viktoriagruppe* v Německu sama *podala insolvenční návrh*.

5. Celkový výskyt lexikálně příznakových jednotek podle kategorií

Níže uvedené tabulky přehledně shrnují výsledné počty lexikálně příznakových jednotek. Každá tabulka obsahuje jak výskyt jednotlivých lexikálních jednotek, tak jejich celkový počet pro celou vrstvu slov. Pouze u vrstev stylových celkový výskyt naznačen není, neboť každá z nich stojí sama za sebe.

Tabulka 1 Vrstvy slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Dílčí členění	Počet výskytů
Rozdíly územní	
Slova obecné češtiny	0
Regionalismy	0
Dialektismy	0
Rozdíly sociální	
Slang	13
Argot	0
Celkem	13

Tabulka 2 Vrstvy slov podle slohových příznaků

Dílčí členění	Počet výskytů
Slova hovorová	64
Slova knižní	92
Termíny	98
Poetismy	0
Publicismy	147

Tabulka 3 Vrstvy slov podle časových příznaků

Dílčí členění	Počet výskytů
Archaismy	5
Historismy	11
Neologismy	21
Celkem	37

Tabulka 4 Lexikální jednotky expresivní

Dílčí členění	Počet výskytů
Expresivita inherentní	
Expresivita hlásková	0
Expresivita slovtvorná	1
Expresivita lexikálně-sémantická	25
Expresivita adherentní	14
Celkem	40

Tabulka 5 Druhy expresivních příznaků dle kvality

Dílčí členění	Počet výskytů
Citový příznak pozitivní	3
Citový příznak záporný	6
Slova s citovým příznakem bez další specifikace	3
Celkem	12

Tabulka 6 Vrstva slov cizích

Dílčí členění	Počet výskytů
Vrstva slov cizích	4
Celkem	4

Tabulka 7 Pojmenování frazeologická a idiomatická

Dílčí členění	Počet výskytů
Frazémy nevětné	176
Rčení	3
Frazémy větné	0
Idiomy	1
Celkem	180

Tabulka 8 Nepřímá pojmenování

Dílčí členění	Počet výskytů
Metafora	74
Personifikace	126
Metonymie a synekdocha	452
Celkem	652

6. Průměrný výskyt lexikálně příznakových jednotek podle kategorií

V následujících tabulkách jsou shrnuty průměrné výskyty sledovaných příznakových jednotek na jeden článek zaokrouhlené na setiny. Průměrný počet jsme vypočítali tak, že jsme celkový počet výskytů vydělili počtem analyzovaných článků, tedy číslem 36. Průměrný výskyt je uveden jak pro jednotlivé kategorie příznakových jednotek, tak pro celé vrstvy.

Tabulka 9 Vrstvy slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka - průměrný výskyt

Dílčí členění	Průměrný výskyt
Rozdíly územní	
Slova obecné češtiny	0
Regionalismy	0
Dialektismy	0
Rozdíly sociální	
Slang	0,36
Argot	0
Celkem	0,36

Tabulka 10 Vrstvy slov podle slohových příznaků - průměrný výskyt

Dílčí členění	Průměrný výskyt
Slova hovorová	1,78
Slova knižní	2,56
Termíny	2,72
Poetismy	0
Publicismy	4,08

Tabulka 11 Vrstvy slov podle časových příznaků - průměrný výskyt

Dílčí členění	Průměrný výskyt
Archaismy	0,14
Historismy	0,30
Neologismy	0,58
Celkem	1,03

Tabulka 12 Lexikální jednotky expresivní - průměrný výskyt

Dílčí členění	Průměrný výskyt
Expresivita inherentní	
Expresivita hlásková	0
Expresivita slovtvorná	0,03
Expresivita lexikálně-sémantická	0,69
Expresivita adherentní	0,39
Celkem	1,11

Tabulka 13 Druhy expresivních příznaků dle kvality - průměrný výskyt

Dílčí členění	Průměrný výskyt
Citový příznak pozitivní	0,08
Citový příznak záporný	0,17
Slova s citovým příznakem bez další specifikace	0,08
Celkem	0,33

Tabulka 14 Vrstva slov cizích - průměrný výskyt

Dílčí členění	Průměrný výskyt
Vrstva slov cizích	0,11
Celkem	0,11

Tabulka 15 Pojmenování frazeologická a idiomatická - průměrný výskyt

Dílčí členění	Průměrný výskyt
Frazémy nevětné	4,89
Rčení	0,08
Frazémy větné	0
Idiomy	0,03
Celkem	5

Tabulka 16 Nepřímá pojmenování - průměrný výskyt

Dílčí členění	Průměrný výskyt
Metafora	2,06
Personifikace	3,5
Metonymie a synekdocha	12,56
Celkem	18,11

7. Jednotky porušující informační kvalitu

Na tomto místě jsou shrnuty lexikální jednotky porušující informační kvalitu, které jsme v námi analyzovaných textech objevili. Z hlediska Westerstahlových kritérií objektivity jsme zaznamenávali trojí porušení informační kvality. Tím je porušení pravdivosti, informativnost a neutrality. Porušení relevance a vyváženosti nespadá primárně do oblasti lexika, proto jsme se jim nevěnovali. Při sestavování této tabulky jsme vycházeli z dosud nepublikovaného textu V. Jílka.²⁰⁰

Tabulka 17 Jednotky porušující informační kvalitu

Lexikální prostředek	Aspekt faktičnosti		Aspekt nestrannosti
	Porušení pravdivosti	Porušení informativnosti	Porušení neutrality
Slang		X	X
Slova hovorová			X
Slova knižní archaická a exkluzivní internacionální		X	X
Termíny nevysvětlené s nízkou četností výskytu		X	
Publicismy			X
Archaismy		X	X
Historismy náležitě použité, nevysvětlené		X	
Historismy nenáležitě použité		X	X
Neologismy		X	X
Okazionalismy	X	X	X
Expresiva hodnotící a nehodnotící nepřesně označující skutečnost	X		X
Expresiva nehodnotící přesně označující skutečnost			X
Frazémy expresivní	X		X

²⁰⁰ JÍLEK, V. Zpravodajská lexikální vrstva z pohledu zásad informační kvality. In Bednaříková, B., Jílek, V., kol. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015 (v tisku).

Frazémy s nízkou četností výskytu		X	X
Idiomy nevětné nepřesné a/či hodnotící	X	X	X
Idiomy přesné a nehodnotící		X	X
Nepřímá pojmenování aktuální			X
Synekdochy	X		

8. Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce byla identifikace a kvantifikace příznakových lexikálních jednotek ve zpravodajství Lidových novin se zaměřením na to, jakým způsobem porušují informační kvalitu.

K dosažení tohoto cíle jsme si nejprve museli teoreticky vymezit oblast, kterou jsme zkoumali. Ta zahrnuje publicistický styl, jeho dílčí oblast zpravodajskou a další faktory, které ovlivňují výslednou podobu žurnalistických sdělení.

V následujícím kroku jsme přistoupili k vytvoření analytického rámce, na jehož základě probíhala lexikální analýza. Vycházeli jsme přitom z odborné literatury. Analytický rámec jsme nastavili a uzpůsobili tak, aby co nejlépe odpovídal potřebám a možnostem naší práce.

V praktické části jsme se věnovali analýze jednotlivých zpravodajských textů. Příznakové lexikální jednotky jsme rozdělili do jednotlivých vrstev, přičemž jsme sledovali četnost jejich výskytu i to, jakým způsobem porušují informační kvalitu.

Nejčastěji užívaným příznakovým prostředkem ve zpravodajství Lidových novin byla synekdocha, kterou jsme objevili v 437 případech, což představuje více než 12 synekdoch na jeden článek. Tuto vysokou frekvenci užití připisujeme hlavně snaze žurnalistů o rychlé, jednoduché a stručné vyjádření, které ovšem z hlediska informační kvality porušuje aspekt faktičnosti, přesněji pravdivost. Vysoký výskyt jsme zaznamenali taktéž u frazémů nevětných (176 výskytů), publicismů (147 výskytů) a personifikací (126 výskytů). K jejich častému užití žurnalisté přistupují z důvodů stručného a rychlého vyjádření, nezřídka však může být důvodem i záměrná aktualizace a zatraktivnění textu.

Naopak ani jednou jsme ve zpravodajských textech nezaznamenali výskyt slov obecně českých, regionalismů, dialektismů, argotismů, poetismů, hláskové expresivity a větných frazémů. To si vysvětlujeme tím, že většina těchto jednotek porušuje informativnost a zhoršuje tedy i srozumitelnost textů. Velmi nízký výskyt jsme zaznamenali také u rčení, idiomů, archaismů, slov s citovým příznakem atd.

Příznakové lexikální jednotky, které jsme sledovali, nejčastěji porušovaly neutralitu zpravodajských textů. V nejméně případech pak pravdivost. Je ovšem

nutné vzít v potaz, že například synekdochy, jež byly v naší analýze nejhojněji používaným prostředkem, porušují právě pravdivost. To v konečném důsledku znamená, že pravdivost, stejně jako neutralita, byla velmi hojně porušovaným prvkem informační kvality, ačkoli to například z poslední tabulky nemusí být zcela zřejmé.

Tyto výsledky si interpretujeme tak, že žurnalisté nechtějí či nemohou vytvářet texty, které by svou nesrozumitelností odlákaly čtenáře, ale naopak se snaží psát komunikáty čtivé a čtenářsky atraktivní. Tím se ovšem dopouštějí porušení neutrality i pravdivosti (v našem případě zejména přesnosti, neboť úplnost zprávy či úsilí nemá a nezatajovat důležitá fakta jsme pomocí lexikální analýzy ověřit nemohli).

Při určování příznakových lexikálních jednotek jsme pracovali především se slovníky a Českým národním korpusem. Přesto jsme se častokrát dostali do situace, kdy ani jeden z těchto prostředků na určení příznaku nedostačoval. Takové jednotky jsme potom určovali za pomoci internetu, analytického rámce, který jsme si pro potřeby této práce vytvořili, a v neposlední řadě také vlastního jazykového citu. Tyto případy pak pro naši analýzu skýtaly největší riziko omylu.

Přesto považujeme cíle této práce za splněné. Vytvořili jsme analytický rámec, na jehož základě jsme provedli lexikální analýzu zkoumaného vzorku textů. Zjistili jsme, jaké příznakové lexikální jednotky jsou používané ve zpravodajství Lidových novin a jakým způsobem porušují informační kvalitu. Pokusili jsme se také nastínit, jaké důvody nejspíše vedou žurnalisty k jejich užití.

9. Seznam zkratek

ASCS - Akademický slovník cizích slov

LN - Lidové noviny

PSJČ - Příruční slovník jazyka českého

SČFI - Slovník české frazeologie a idiomatiky

SNČ - Slovník nespisovné češtiny

SSČ - Slovník spisovné češtiny

SSJČ - Slovník spisovného jazyka českého

10. Seznam použité literatury

- BARTOŠEK, J. *Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky* [online]. Naše řeč. 2002, roč. 85, č. 2. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7673>
- BARTOŠEK, J. *Žurnalistika: úvod do studia*. 1. vyd. Olomouc, 1997.
- BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha, 1992. ISBN 80-200-0020-8.
- BEČKA, J. V. *Jazyk a styl novin*. 1. vyd. Praha, 1973.
- BEČKA, J. V. *Sloh žurnalistiky*. 1. vyd. Praha, 1986.
- ČECHOVÁ, M. a kol. *Současná stylistika*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.
- ČECHOVÁ, M. a kol. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha, 2003, ISBN 80-866-4200-3.
- ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2: výrazy neslovesné*. Praha, 2009. ISBN 9788073352172
- ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3: výrazy slovesné*. 2. vyd. Praha, 2009. ISBN 9788073352189
- ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4: výrazy větné*. Praha, 2009. ISBN 9788073352196
- Český národní korpus - SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. [cit. 2.2.2015—5.4.2015]. Dostupný z: <http://www.korpus.cz>
- FILIPEC, J. a ČERMÁK, J. *Česká lexikologie*. Praha, 1985. ISBN 21-011-86.
- GREPL, M. a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, 2003. ISBN 8071061344.
- HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha, 1980, ISBN 14-475-80.
- HAVRÁNEK, B. Úkoly spisovného jazyka a jazyková kultura In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha, 1932. s. 32 – 84.
- HRABÁK, J. *Poetika*. 2. vyd. Praha, 1977.
- HUBÁČEK, J. *Učebnice stylistiky*. Praha, 1987.
- HUGO, J. a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha, 2006. ISBN 8073450860
- CHLOUPEK, J. *Stylistika češtiny*. Praha, 1991. ISBN 80-04-23302-3.
- JÍLEK, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*. Olomouc, 2005.

- JÍLEK, V. Zpravodajská lexikální vrstva z pohledu zásad informační kvality. In Bednaříková, B., Jílek, V., kol. *Jazykové prostředky s potenciálem porušit normu v oblasti mediálního zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015 (v tisku).
- JÍLEK, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Olomouc, 2009. ISBN 978-80-244-2218-3.
- JIRÁK, J. a KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. 1. vyd. Praha, 2003. ISBN 8071786977.
- MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.
- MINÁŘOVÁ, E. *Stylistika pro žurnalisty*. Praha, 2011. ISBN 978-802-4729-794.
- MISTRÍK, J. *Štylistika*. 3. vyd. Bratislava, 1997. ISBN 80-08-02529-8.
- SRPOVÁ, H. *K aktualizaci a automatizaci v současné psané publicistice*. Ostrava, 1998. ISBN 80-7042-490-7.
- ŠEBESTA, L. *Aktualizační prostředky v Televizních novinách*. Olomouc, 2012. Palackého univerzita v Olomouci. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Viktor Jílek, Ph.D.
- ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online] [cit. 2.2.2015—5.4.2015]. 2015. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>
- ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR. *Databáze heslářů* [online]. 2015 [cit. 2.2.2015—5.4.2015]. Dostupné z <http://www.lexiko.ujc.cas.cz/heslare>
- ZIMA, J. *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha, 1961.

11. Seznam tabulek

Tabulka 1 Vrstvy slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Tabulka 2 Vrstvy slov podle slohových příznaků

Tabulka 3 Vrstvy slov podle časových příznaků

Tabulka 4 Lexikální jednotky expresivní

Tabulka 5 Druhy expresivních příznaků dle kvality

Tabulka 6 Vrstva slov cizích

Tabulka 7 Pojmenování frazeologická a idiomatická

Tabulka 8 Nepřímá pojmenování

Tabulka 9 Vrstvy slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka - průměrný výskyt

Tabulka 10 Vrstvy slov podle slohových příznaků - průměrný výskyt

Tabulka 11 Vrstvy slov podle časových příznaků - průměrný výskyt

Tabulka 12 Lexikální jednotky expresivní - průměrný výskyt

Tabulka 13 Druhy expresivních příznaků dle kvality - průměrný výskyt

Tabulka 14 Vrstva slov cizích - průměrný výskyt

Tabulka 15 Pojmenování frazeologická a idiomatická - průměrný výskyt

Tabulka 16 Nepřímá pojmenování - průměrný výskyt

Tabulka 17 Jednotky porušující informační kvalitu